

**VYSOKÁ ŠKOLA EVROPSKÝCH A REGIONÁLNÍCH
STUDIÍ, O. P. S., ČESKÉ BUDĚJOVICE**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Právní aspekty vzniku Československé republiky 1918

Autor práce: Motl Michal
Studijní obor: Bezpečnostně právní činnost ve veřejné správě
Forma studia: Kombinovaná
Vedoucí práce: Mgr. Šestauber Martin
Katedra: Právních oborů a bezpečnostních studií

2012

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, na základě vlastních zjištění a s použitím odborné literatury a materiálů uvedených v této práci.

Souhlasím, aby práce byla uložena v knihovně Vysoké školy evropských a regionálních studií v Českých Budějovicích a zpřístupněna v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v plném znění.

.....

Děkuji vedoucímu bakalářské práce Mgr. Martinu Šestauberovi za cenné rady,
připomínky a metodické vedení práce.

Obsah:

1. Úvod.....	6
2. Cíl.....	7
3. Metodika	8
4. Časové období před vyhlášením Československé republiky	9
5. Právní postavení Čech, Moravy a Slovenska v rámci habsburské monarchie.....	16
6. Česká domácí a zahraniční politika	20
7. Vznik československé republiky.....	24
8. Vyhlášení československé republiky.....	28
9. Problematika převzetí dosavadních a samosprávních orgánů.....	38
10. Problematika převzetí dosavadního právního řádu	45
11. Problematika konečného stanovení státních hranic	49
12. Závěr	53

Abstrakt

Práce se zaměřuje na právní rámec a aspekty vzniku Československé republiky roku 1918.

Zabývá se problematikou vytvoření nového samostatného státu v tehdejší poválečné Evropě. Rozpracovává náročnou situaci okolo roku 1918 zejména po stránce tvorby nových zákonů, které byly základními pilíři a většina z nich tvoří dodnes základní právní rámec samostatného státu Československá republika.

Zaměřuje se na důvody, které předcházeli vzniku nového právního rámce samostatného státu, situací okolo tvorby a schvalování těchto nově vytvořených zákonů. Práce popisuje nelehkou situaci při tvorbě nových zákonodárných a výkonných orgánů státu a s tím problematiku přebrání státní moci a samosprávních celků po rozpadu Rakouska-Uherska, za nejednotných politických názorů našich předních politiků, kteří stály při zrodu a tvorbě našich novodobých dějin v podobě Československé republiky.

Klíčová slova

Československá národní rada, státy Dohody, Národního shromáždění, Národní rada, Národní výbor, Říšská rada, habsburská monarchie, deklarace, Recepční zákon, Revoluční národní shromáždění, Prozatimní ústava

Abstract

The aim of this work is to focus on legal framework and aspects of creation Czechoslovakian republic in the year 1918.

It deals with the dilemma formation of a new independent state in that post-war time in Europe. It's elaborating difficult situation round the year 1918, especially at the side of formation of new laws which were the basic pillars and most of them form primary legal framework of the independent Czechoslovakian republic until today.

It focuses on the reasons that prevent the emergence of a new legal framework of an independent state and the situation around the creation and approval of these newly created laws. This thesis describes the plight of the formation of new legislative power and self-rule units after the collapse of Austria-Hungary. There were fragmented political views of our leading politicians who stood at the birth and formation of our modern history in the form of the Czechoslovak Republic.

Key words

Czechoslovakian national Council, states to the Agreement, national Assembly, National council, national Committee, Imperial council, Habsburg monarchy, declaration, Clerk law, Revolutionary National Assembly, Interim Constitution

1. Úvod

Jako každá společnost, tak i ta naše je začleněna do státní organizace, kde platí různé pravidla a principy ve formě zákonů, které musí společnost dodržovat a staví tak na nich celou svoji existenci.

Aniž bych resignoval na nutnost zkoumat cesty, kterými se náš národ ubíral v minulosti při hledání, budování i hájení státní svébytnosti či nároků na ni, jak a proč dospěl kdysi ke svému společenství, pokusím se více zdůraznit tradice české státnosti a právní kultury v podobě mezníku našich novodobých dějin, jímž byl bezesporu rok 1918, kdy se po pádu monarchie Rakousko-Uherska začala utvářet novodobá Evropa za spoluúčasti tehdejších vítězných velmocí.

Rok 1918 je v naší novodobé historii velkým okamžikem, jak pro vznik nového samostatného státu, tak pro nutnost transformace tehdejšího monarchistického právního rámce a následné výstavby nového právního řádu a skutečného právního státu, který je založen na vyzvedávání tradic české státnosti a velkým nekonečným úsilím tehdejší české politické reprezentace v čele s T. G. Masarykem.

V bakalářské práci analyzuji poměrně složitou a napjatou situaci okolo již zmiňovaného roku 1918, kdy naše politická scéna stála před nelehkým úkolem a tím bylo vytvořit samostatný právní řád Československou republiku. Snažil jsem se rozebrat důvody, které vedli k samotnému vzniku samostatného státu, politickou situaci tehdejší doby, problematiku převzetí státní moci a státních úřadů a s tím související právní rámec, který vše zastřešoval. Tvorbu nové legislativy na jejíž základech stojí naše společnost dodnes a v neposlední řadě vytvoření státních hranic Československé republiky.

2. Cíl

Cílem mé bakalářské práce je zhodnocení právních aspektů vzniku Československé republiky roku 1918. Práce se zabývá legislativním rámcem a jeho vývojem v období po skončení první světové války. Bakalářskou práci jsem rozdělil do několika kapitol, ve kterých se pokouším objasnit problematiku vzniku Československa.

Práce pojednává o vzniku právního rámce novodobého státu Československa a zároveň poukazuje na starý právní řád monarchie Rakousko-Uherska jejíž součástí po dlouhá léta byly země Koruny České. Naznačuje koncepci vzniku nových právních předpisů a zákonů, které byly nezbytné pro vznik nového státu.

Zabývá se situací v politickém i právním světě této nelehké doby a snaží se objasnit důvody, jež předcházeli samotnému vzniku Československa. Práce je koncipována do období roku 1918 před koncem první světové války až po vyhlášení Československé republiky a následnému utvoření státních hranic a samozřejmě s tím i spojený právní rámec.

V závěru práce se snažím zhodnotit celou situaci kolem vzniku Československé republiky z hlediska jejího právního rámce a zároveň se snažím poukázat na další možné cesty rozvoje právního řádu tehdejší Československé republiky.

3. Metodika

Pro zpracování této bakalářské práce hrálo důležitou roli širší seznámení se s danou problematikou (v rámci studia odborné dokumentace a v rámci osobních konzultací především s vedoucím bakalářské práce) a dále pak můj osobní zájem o problematiku dějin a vzniku Československa jako člověka a zároveň studenta vysoké školy, kde právo je jedním z klíčových studijních předmětů.

Pro zpracování práce jsem si zvolil příslušně dostupnou odbornou literaturu a internetové zdroje. Tištěnými zdroji informací byly zejména materiály, které jsou základní literaturou pro studium historie práva a práva na jiných vysokých školách zejména právního a historického charakteru. Z internetových zdrojů pak zejména portál Ministerstva spravedlnosti.

Celá práce je vypracována v souladu s pokyny stanovujícími zásady skladby bakalářské práce. Obsah je rozdělen podle zásad uspořádání bakalářské práce, skládá se tedy ze zadání, prohlášení, abstraktu, klíčových slov, obsahu, úvodu, jednotlivých kapitol a podkapitol, závěru, seznamu použité literatury a příloh.

Bakalářskou práci jsem pojmul jako teoretickou práci, ve které jsem se po prostudování odborných materiálů snažil analyzovat problematiku kolem vzniku Československé republiky roku 1918, jak po stránce legislativy a tvorby zákonů, tak po stránce politické tehdejší doby.

Úvodní část práce seznamuje s politikou situací a právním rámcem v zemích Koruny České pod nadvládou monarchie Rakousko-Uherska, jež dlouhá desetiletí byla její součástí. Další část práce je pak zaměřena na důvody, které předcházely a byly základním stavebním kamenem pro vytvoření nového státu. Je zde rozebrána nelehká situace a obtížný úkol, před kterým stála naše tehdejší politická scéna a tím je vytvoření nového státu.

V závěru práce se snažím jak o zhodnocení celé situace okolo vytvoření Československé republiky, tak o možný další vývoj právního rámce této doby.

4. Časové období před vyhlášením Československé republiky

Právě první světová válka byla možností pro český národ, kdy se konečně mohly zrealizovat dávné vize o české samostatnosti, jež selhávaly na politickém a parlamentním poli od šedesátých let 19. století i přes usilovný politický nátlak.

Výsledkem nedostatečné loajality a až protirakouského chování Čechů vůči monarchii mělo za následek persekční opatření. Zdrojem onoho tlaku protirakouského chápání byly tradice, které nezmizely z podvědomí obyvatelstva ani za dob největšího úpadku. Důkazem byla selská povstání a dynastické slavnosti, která oslavovala například korunovace českých králů. Právě tyto tradice byly pilířem národního obrození a opírala se o ně i česká stavovská opozice na půdě českého sněmu, což byl hlavní důvod, proč byl český politický program vytvořený v roce 1848 přijímán a spojován s národním obrozením. Rázem jsou tyto tradice promítnuté úplně všude českou historickou literaturu a obranu jazykových práv nevyjímaje. Jsou patrné propagace české samosprávy.¹

Po vypuknutí první světové války, to byla právě tato stanoviska, o které se opírala politická hnutí doma i v zahraničí. Dá se říci, že se politické prostředí v českých zemích rozdělovalo na dva tábory, z nichž katolické politické strany byly pro zachování monarchie a radikální státoprávní strany byly protirakouské. Byl zde ještě tzv. třetí proud, jejímž představitelem byl profesor filozofické fakulty University Karlovy, politik a bývalý poslanec říšské rady známý svým kritickým postojem rakouské státnosti, který se orientoval na vojenskou porážku centrálních mocností Evropy, Tomáš G. Masaryk.

Masarykův první oficiální veřejný projev zaměřený proti rakouské monarchii zazněl 6. července 1915 v Ženevě, kam odešel při příležitosti Husova jubilea. Po příchodu dalších českých politiků E. Beneše a J. Dúricha bylo založeno centrum

¹ KADLECOVÁ, M. *Československé dějiny státu a práva (1918-1945)*. Brno : Masarykova Univerzita, 1991. 80 -87 s.

zahraniční politické akce pod názvem Český komitét zahraniční. Dne 14. listopadu roku 1915 uveřejnil komitét veřejné prohlášení, ve kterém prohlásil za svůj cíl nezávislý Československý stát a samozřejmě postavení Čechů a Slováků v rakouské monarchii. Prohlášení bylo po celou dobu války základním programem zahraničního odboje.²

Český komitét se v únoru roku 1916 přeměnil na Československou národní radu se sídlem v Paříži. Strana vydávala i svůj časopis pod názvem Československá samostatnost. Hlavním představitelem za Slovensko se stal M. R. Štefánek. Posláním Rady bylo politicky působit na představitele států, přesvědčit je o nutnosti zániku rakouské monarchie a tak dát prostor k vytvoření nových samostatných států v čele s Československem, což nebylo jednoduché zejména u představitelů států Dohod, pro které Rakousko-Uhersko představovalo jakousi protiváhu před Německem.

Nejvýznamnější úlohu v tomto boji sehrála role československé armády. Armáda byla tvořena z českých a slovenských dobrovolníků, z válečných zajatců a vojáků, kteří odepřeli rakouským velitelům poslušnost a přeběhli na stranu Dohody. V rakouské mobilizované armádě Češi se Slováci představovali asi 25% veškerého vojska. Vojáci, kteří sloužili v československé armádě se prohlašovali za tzv. příští občany a vojáky ještě neexistujícího československého státu.

Již v roce 1914 vzniká vojenská skupina Nazdar ve Francii, další pak následuje dobrovolnický sbor v Itálii roku 1917 a v neposlední řadě vzniká za souhlasu ruské vlády samostatné vojsko v Rusku, které se později proslaví vítězstvím u Zborova. Tyto československé legie, jak se samy nazývaly čítaly ke konci války okolo 128 000 mužů a po příměří v Haliči 182 000 vojáků. Legie se významným způsobem zapsali do průběhu první světové války.³

Otázka Ruska se neodehrávala pouze na bitevním poli, ale i v politických kruzích, kdy K. Kramář jako hlavní představitel orientace na Rusko na domácí scéně a J. Důrách zastávající ruského vlivu v zahraničí se pokusil založit Československou národní radu v Rusku. Za tento čin byl odsouzen a vyloučen z pařížské Národní rady

² MALÝ, K a kolektiv. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Linde Praha a. s. Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořikové a Jana Tuháčka, 1997. 265 s.

³ KADLECOVÁ, M. *Československé dějiny státu a práva (1918-1945)*. Brno : Masarykova Univerzita, 1991. 100 – 105 s.

předsedou T. G. Masarykem. Významným politickým krokem kupředu bylo podepsání společného prohlášení v Clevelandu roku 1915 mezi zástupci Českého národního shromáždění a Slovenské ligy, ve kterém žádali samostatnost a spojení českého a slovenského národa.

O tři roky později T. G. Masaryk podepsal v Pittsburgu dohodu o sjednocení Čechů a Slováků v jednom státě, kdy Slovensko bude mít vlastní vládu. Rozhodujícím dnem pro zahraničí odboj se stal 29. červen 1918, kdy byla E. Benešovi zaslána nota francouzskou vládou, ve které se oficiálně uznává Národní rada, jako orgán zpravující zájem národa a základ první československé vlády. Toto uznání odstartovalo vlnu uznání okolních států jako Itálie, Velké Británie a USA, které stejně jako Francie oficiálně uznala Národní radu. Základním kamenem a pilířem zahraničního odboje byla domácí politická scéna, bez jejíž pomoci by zahraniční odboj nemohl fungovat.⁴

Pro chybějící parlament v zemi si politické strany nemohli formulovat své názory o poválečném uspořádání a vztahu k monarchii. Také pro stále rostoucí policejní cenzuru vzniká ilegální organizace, tajný výbor politiků, který umožňuje některým politikům se scházet s Radou. Koncem roku 1917 se organizace nazývá Mafie a kromě domácího politického dění se zaměřuje i na zpravodajskou činnost ve prospěch Dohady. Na domácí politické scéně z oficiálních stran to byl Národní výbor a Český svaz politiků, plně podporován českou veřejností až do doby, kdy Český svaz reagoval na nabídku míru a samostatnosti států mocností prohlášením, kde otevřeně sympatizuje s monarchií Rakousko-Uhersko a odmítá samostatnost protože, národ český jako vždy v minulosti, tak také v přítomnosti a době příští jen pod žezlem habsburským vidí svou budoucnost a podmínky vývoje. Toto prohlášení mělo katastrofální dopad na českou veřejnost.

Český svaz ztratil okamžitě podporu veřejnosti a v den zasedání říšské rady, byl uveřejněn manifest podepsaný 222 spisovateli, vědeckými pracovníky a úředníky. Obsahem manifestu byla důrazná výtky českým poslancům, aby dbali na národní zájmy a snažili se vytvořit novou Evropu složenou ze samostatných států. Výsledkem manifestu bylo vystoupení českých poslanců na zasedání říšské rady s požadavkem samostatnosti a sloučení Čechů a Slováků v jeden stát.

⁴ PEROUTKA, F. *Budování státu I.* Praha : Lidové noviny, 1991. 44 - 46 s.

Dalším významným mezníkem v české politické scéně je rok 1918, kdy čeští politici reagují na odmítnutí ministra zahraničí Rakouska-Uherska na požadavek, aby při jednání s ruskou stranou o uzavření separátního míru byly přítomni i poslanci jednotlivých národů monarchie. Výsledkem toho byla tzv. Tříkrálová deklarace, ve které se požaduje právo na svobodný život a samostatnost, jež byla uzavřena 6. ledna 1918 při sněmu říšských a zemských poslanců. Dne 13. dubna se v Obecním domě v Praze koná protestní shromáždění, kde je přednesena Národní přísaha představitelů národního a kulturního života, jejímž obsahem je věrnost národnímu osvobození a samostatnosti, kterou přednesl Alois Jirásek.

Následkem těchto skutečností a pod tlakem úspěchů zahraničního odboje, dne 13. 7. 1918 dochází k přeskupení národního výboru československého, jako nejvyššího politického orgánu v zemi. Politické složení bylo uskutečněno na základě posledních parlamentních voleb roku 1911 podle návrhu A. Švehly. Národní výbor se skládal z 38 členů a to 10 sociálních demokratů, 9 agrárníků, 9 státoprávních demokratů, 4 čeští socialisté, 4 lidovci, 1 staroček a 1realista. Po kapitulaci Rakouska-Uherska oznámil E. Beneš dne 14. 10. 1918, jako tajemník Národní rady československé rozhodnutí ze dne 16. 9. 1918 o ustanovení československé vlády okolním státům. Vláda se skládala z T. G. Masaryka, jako prezidenta republiky a zároveň předsedou ministerské rady, E. Beneše, jako ministrem zahraničí a M. R. Štefánka, jako ministrem vojenství.⁵

Jako první uznává českou vládu vláda Francie a následně na to i vlády dohodových mocností. Za vrchol zahraničního odboje se udává předání Deklarace, kterou předal T. G. Masaryk americkému prezidentovi ve Washingtonu, a která do jisté míry ovlivnila rozhodnutí prezidenta Wilsona, jež reagoval na požadavek okamžitého příměří, po vzájemné dohodě mocností dne 5. října 1918. V Deklaraci bylo slavnostní formou vyjádřeno odmítnutí setrvání v habsburské monarchii. Slavnostně prohlašujeme, že od nynějška tvoříme svobodný a samostatný lid a národ. Přijímáme a připojujeme se k ideálům moderní demokracie, ony byly ideály našeho národa po staletí. Přijímáme americké zásady, tak jak byly vysloveny prezidentem Wilsonem, zásady osvobozeného lidstva, skutečné rovnosti národů a vlád, jejichž veškerá spravedlivá moc vychází ze souhlasu ovládaných.

⁵ KLIMEK, A. *Říjen 1918. vznik Československa*. Litomyšl : Paseka 1998. 64 – 70 s.

Habsburská monarchie se ještě pokusila o záchranu vydáním manifestu jménem císaře Karla I., ve kterém se mělo Rakousko stát federací, která se skládá ze čtyř států a to německo-rakouského, českého, ukrajinského a jihoslovanského. K manifestu mělo výhrady několik vlád, jež se týkal, a proto nebyl přijat. Hrabě G. Andrásy, jako nový ministr zahraničí zasílá americkému prezidentovi Wilsonovi notu, ve které přijímá jeho požadavky. Česká veřejnost tento akt chápe, jako již tak dlouho očekávanou kapitulaci Rakouska-Uherska a ještě v tento den Národní výbor slavnostně a veřejně vyhláší zákon o vzniku samostatného československého státu.

Zřizování samostatných československých armád na území států Dohody bylo velkým úspěchem, jelikož státy Dohody se mravním způsobem zavazovali, že dopomohou Čechoslovákům k jejich osvobození, ale nikoli právní cestou. Proto Národní rada podnikala kroky v tomto směru na poli politickém, což mělo za následek, že státy Dohody od jara 1918 opouštěly od dřívějšího příznivého stanoviska vůči Rakousku-Uhersku. Pro odpor barona Sonina k Jihoslovanům nebylo možno dostat závazku států Dohody ohledně osvobození všech utlačovaných národů Rakouska-Uherska, podnikala Československá Národní rada samostatná jednání s jednotlivými státy Dohody o uznání československé samostatnosti. Na poli evropském vedl tato jednání dr. Beneš za pomoci Štefánkovy a v Americe T. G. Masaryk

Roku 1918 přijíždí 20. dubna Masaryk do Ameriky přes Japonsko, kde je uvítán československými osadami a zvláštnímu přijetí se mu dostává v Chicagu 5. května obrovských uvítání od Jihoslovanů a převážně Poláků. Dalším městem, které Masaryk navštěvuje je Pittsburg, ve kterém dochází dokonce k uzavření smlouvy s americkými Slováky, podle níž se mělo Slovákům v novém československém státě dostat samostatné samosprávy s tím, že konečné rozhodnutí přísluší československému ústavodárnému sněmu. Hlavním cílem schůzek s americkým prezidentem Wilsonem bylo přesvědčit prezidenta o celkovém rozbití Rakouska-Uherska, a ne jeho federalizaci, jak tomu bylo zmíněno ve 14 bodech mírového programu.⁶

⁶ MALÝ, K a kolektiv. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Linde Praha a. s. : Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořkové a Jana Tuháčka, 1997. 265 - 270 s.

Jednání s americkým prezidentem trvala přes půl roku a hlavní úlohu v ní sehrál osobní přítel průmyslník Ch. R. Cranem, který byl rovněž v úzkém vztahu s americkým prezidentem. Dalším cílem jednání bylo ulehčit nesnadné postavení československého sboru na Sibiři v boji proti bolševikům. Zásadní průlom učinilo prohlášení Lansingera z 28. června 1918, od této doby vyslovila americká vláda na svém kongresu sympatie s myšlenkou osamostatnit podrobené národy Rakouska-Uherska a upustila tak od desátého bodu mírového programu, federalizace Rakouska-Uherska.

K úspěchu na americké půdě se připojil souhlas francouzské vlády, jako závěr Benešova politického úsilí, uznání práv československého národa na samostatnost a uznání Národní rady jako svrchovanost českého národa a zároveň se francouzská vláda zavázala, že v danou chvíli uplatní československé nároky po historických hranicích československých zemích, což potvrdil ve své řeči prezident Poincaré 30. června 1918, ke které se připojil anglický ministr zahraničních věcí lord A. J. Balfoura z 1. července roku 1918.

Britská deklarace z 9. srpna roku 1918 byla spolu s francouzským a italským prohlášením velice důležitý krok kupředu, jelikož kromě Národní rady, jako vrcholný politický orgán, uznávají národ Čechoslováků za národ spojenecký a též uznávají právně politickou samostatnost československého národa ještě za války. Výsledkem deklarace byla smlouva, která zaručovala Československé národní radě účastnit se spojeneckých konferencí pokud se budou jednání týkat československých zájmů. Na základě těchto úspěšných skutečností dochází k prohlášení Spojených států amerických, které uznávají Národní radu za vládu nového samostatného státu a s tím spojené náležité politické a mocenské pravomoci, jakožto uznání československé armády za řádné vojsko. Pod vlivem britské deklarace vydává 9. září 1918 prohlášení japonská vláda, které podporuje britskou deklaraci. Dalším důležitým souhlasem, který podporoval a uznal československý národ a jeho vrcholný politický orgán Národní radu, byla Itálie. I ta se zavazovala, že dopomůže k obnově samostatného státu.

Kritickým momentem, kdy nebylo jednoznačné i po všech těchto význačných a úspěšných jednání, že se Rakousko-Uhersko nepodaří zachránit federalizací, byla situace těsně po rozpadu balkánské fronty a kapitulace Bulharska, kdy se obrací Ústřední mocnosti na Wilsona, aby bylo neprodleně zahájeno příměří na základě jeho mírového programu a jeho 14 bodech. V následujících dnech se ukázalo, že tyto obavy byly zbytečné, jelikož běh událostí byl tak rychlý, že ani neumožňoval jiný proces.

Dne 14. října 1918 oznamuje dr. Beneš francouzskému ministru zahraničí a velvyslancům dohodových velmocí v Paříži utvoření prozatímní československé vlády v Paříži v čele s prezidentem vlády T. G. Masarykem, předsedou ministerské rady a ministrem financí, dr. Ed. Beneš ministr zahraničních věcí a ministr vnitra, M. R. Štefánek jako ministr vojenství. Více jak čtyřletý zápas zahraničního odboje o samostatnost vyvrcholil 28. října převratem doma československého národa.⁷

⁷ JANDA, Stanislav. *Československá vlastivěda*. Díl IV., Dějiny. Doplněk I. Praha : Sfinx, 1933 s.874-884.

5. Právní postavení Čech, Moravy a Slovenska v rámci habsburské monarchie

Na konci padesátých let musel vídeňský dvůr po řadě neúspěchů v zahraniční politice a zejména po zažehnutí revoluce přistoupit ke změně politického smýšlení, neboť vnitřní politickou scénu již dlouhá léta zužovala krize. Po nesčetných politických vyjednáváních především s představiteli maďarské politické scény a zažehnutí státní krize dochází dne 17. února 1867 k obnovení uherské ústavy a jmenování uherské vlády panovníkem monarchie. Následné schválení dohody uherským sněmem mezi západní částí monarchie a Uhrami o společných věcech a způsobem, jakým budou obstarávány. Následná korunovace Františka Josefa za uherského krále a vydání zákonného článku XII z 12. června 1867 označovaného jako uherský zákon o rakousko-uherském vyrovnání. Země České koruny tím byly postaveny před hotovou věc.⁸

Vyrovnáním monarchie s Uhrami dochází fakticky k jejímu rozpadu na dvě části. Uhry se tak neoficiálně nazývají Zalitavsko a neuherské země tvořící rakouské císařství západní části se nazývalo Předlitavsko. Předlitavsko se skládalo ze sedmnácti zemí a konstituční monarchie, jež zaručovala občanům základní lidská práva a politické svobody. Pro Předlitavsko se stál zákon o rakouském vyrovnání součástí prosincové ústavy z roku 1867 a platil až do zániku habsburské monarchie. Uhry měli vlastní sněm a vlastní vládu. Společné pro oba celky byl panovník, stránka zahraničních věcí, vojenství a otázka společných financí. Proto byla vytvořena tato společná ministerstva. Zároveň bylo vytvořeno společné zastupitelstvo, které se nazývalo delegace.

Delegace čítala šedesát členů z nichž dvacet volila předlitavská panská sněmovna a magnátská tabule uherského sněmu a čtyřicet členů vídeňská i pešťská poslanecká sněmovna. Na Čechy připadalo deset delegátů, na Moravu čtyři a na Slezsko jeden delegát. Delegace vykonávali zákonodárné právo v záležitostech společných všem zemím monarchie. Výkonnými orgány byla jí zmiňovaná tři ministerstva, společná pro oba celky a odpovědná oběma delegacím. Prvním společným ministerstvem bylo

⁸ FIEDLER, F. *Dualismus rakousko-rakouský z roku 1867*. Praha : Nákladem Jana Leichterera, 1997, s. 181 – 182.

ministerstvo zahraničních záležitostí a císařského a královského domu. Spravovalo všechny záležitosti týkající se státoprávního postavení habsburské dynastie a celého císařského domu. Ministerstvo zastupovalo práva říše mezi jejími částmi a zejména mezi zahraničními státy. Uzavíralo státní zakázky a smlouvy se zahraničními státy a dbalo na zájmy a práva občanů monarchie žijících v zahraničí. Ve věcech mezinárodních vztahů rozhodoval panovník a šlechta, jež hráli roli diplomatickou.⁹

Dalším společným ministerstvem bylo ministerstvo války. Ministerstvo spravovalo celé vojsko a námořnictvo říše. Provádění branné moci, rozložení a zásobování sil vojsk si spravovala jednotlivá ministerstva zemské obrany Předlitavska a Zalitavska sama. Ve velení armádě měla největší vliv osobní vojenská kancelář panovníka, panovníkovo osobní nejvyšší velitelství a generální štáb.

Poslední společným ministerstvem bylo ministerstvo říšských financí, které spravovalo finanční záležitosti společné pro oba celky říše. Nejdůležitějšími zákony, které tvořily již zmiňovanou prosincovou ústavu z roku 1867, byl zákon o říšském zastupitelstvu, zákon o všeobecných právech státních občanů, zákon o říšském soudu, zákon o moci soudcovské, zákon o vykonávání moci vládní a výkonné a zákon o vyrovnání.

Předlitavsko se skládalo ze sedmnácti korunních zemí, jejichž součástí byly země Koruny české. V těchto zemích bylo stanoveno jednotné rakouské státní občanství a pod hlavičkou ústavy byla všem občanům zaručena základní občanská práva. Veškeré národnosti byly prohlášeny za rovnoprávné a jazyky užívané ve školách i úřadech taktéž. V Předlitavsku tvořila zákonnou moc říšská rada a panovník. Říšskou radu tvořily dvě komory panská a poslanecká komora. Pro přijetí zákona v platnost, bylo tedy zapotřebí souhlasu říšské rady a panovníka, který svolával říšskou radu. Po zavedení přímých voleb do říšského rady se v Čechách volilo 92 poslanců, na Moravě 36 a ve Slezsku 10 poslanců do zemských sněmů a říšské rady. Volilo se na základě většinového zastoupení a volební právo zůstalo vázáno na daňový census.¹⁰

⁹ MATES, P. *Kapitoly z historie české veřejné správy v letech 1848-1989*. Praha : Vysoká škola ekonomická, 1996. 90 – 96 s.

¹⁰ . SCHELLE, K., VOJÁČEK, L. *Rakousko-uherské vyrovnání 1867 a jeho státoprávní důsledky v českých zemích a na Slovensku*. Ostrava : Key Publishing, 2007. 14 s.

Česká buržoazie neusilovala o zásadní změnu ve volebním řádu do zemských sněmů, jak tomu bylo v okolních zemích, kde se dožadovali politické strany o všeobecné, přímé a rovné hlasovací právo, nýbrž pouze o dílčí úpravy. Výsledkem bylo pouhé snížení výše volebního censusu. V průběhu dalších let se tato hranice odváděných berní sloužící za podklad pro přiznání volebního práva snížila na pět zlatých. I za těchto podmínek patřilo volební právo většinou jen movitým občanům a velkostatkářům. V osmdesátých letech se konečně na českém zemském sněmu dostávají do popředí čeští zástupci české buržoazie a konzervativního velkostatku, v německém a slezském sněmu stále převažovali zástupci německých stran a proto byla až roku 1905 na Moravě uzavřena dohoda mezi Němci a Čechy nazývaná Moravský pakt.¹¹

Dohoda snižovala daňový census a zároveň zaváděla všeobecné volební právo a systém přímých voleb. Moravský pakt byl vydán za vzor ostatním zemím se silnými národnostními menšinami. Nicméně bylo pro český státoprávní program rakousko-uherské vyrovnání a následná prosincová ústava obrovským zklamáním, neboť se jednalo o vítězství německé strany. Proto poslanci českého zemského sněmu vytvořili v roce 1868 Českou deklaraci do níž obsáhli celou českou státní koncepci. Deklarace byla určena sněmovnímu předsednictvu a prohlašovala nezadatelnost a nezrušitelnost státního práva České koruny. Odmítala rakousko-uherské vyrovnání a celkově následný ústavní vývoj, jak jej tvořila prosincová ústava a požadovala vytvoření proti dualismu trialismus.¹²

Příhodná situace k českému vyrovnání nastala až v průběhu sedmdesátých let, kdy česká společnost se rozešla s deklarací a přistoupila na fundamentální články, kterými mělo být vyrovnání provedeno. Články se týkaly pouze Čech a nikoli celé České koruny. Čechy měly dostat zemskou vládu tvořenou českým dvorským kancléřem, vícekancléřem, místopředsedou a šéfy zemských úřadů. Vše nakonec ztroskotalo za přispění maďarských vládnoucích kruhů a početné německé buržoazie žijící v Čechách. Získání české většiny na zemském sněmu mělo za následek německou

¹¹ JANDÁK, J. *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*. Praha : SPN, 1989. 305 s

¹² SCHELLE, K., VOJÁČEK, L. *Rakousko-uherské vyrovnání 1867 a jeho státoprávní důsledky v českých zemích a na Slovensku*. Ostrava : Key Publishing, 2007. 15 s.

obstrukci. Německé obstrukce vygradovala do takové míry, že český zemský sněm nebyl schopen usnášení a ani nemohl činit opatření ve vlastních zemských záležitostech.

Důsledkem obstrukce bylo znemožnění dostat pro zemskou pokladnu dostatečný úvěr a proto v roce 1913 nebyly Čechy schopny dostát svým finančním závazkům vůči říši. Proto vláda anentskými patenty č. 150/1913 ř. z. český zemský sněm rozpouští a ten se již vícekrát nesešel. Zemský sněm byl sice orgánem centralizovaného rakouského státu, jež měl ulehčit přesunem méně důležitých kompetencí centrálnímu řízení říše, pro český národní, kulturní a hospodářský život byly zemské sněmy velice významným prvkem, neboť byly jedinou mocenskou silou, kterou Čechy měli v Rakousku.¹³

¹³ MALÝ, K. a kolektiv. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Linde Praha a. s. : Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořikové a Jana Tuháčka, 1997. 260 - 261 s.

6. Česká domácí a zahraniční politika

Velkým neúspěchem české národní politiky se stal rok 1867 takzvané rakousko-uherské vyrovnání a následné ztroskotání jednání podobného ražení, kdy čeští politici celá léta usilovali o rakousko-české politické uspořádání monarchie. Českou státoprávní koncepci tak sepsali do České deklarace.

Obsahem České deklarace byl protest proti rakousko-uherskému dualismu, jejímž autorem byl Fr. L. Rieger. Deklarace prohlašovala neporušitelnost českého státního práva. Dosavadní říšskou radu označovala za nekompetentní pro schvalování zákonů, jež by se týkaly českého státu, jeho autonomie a v neposlední řadě v otázce finanční, což měl být veřejný protest proti finanční podpoře vyrovnání a přispívání nemalou měrou celé rakousko-uherské monarchie. Byla zde snaha o vytvoření trialismusu, kdy stát České koruny by opět získal své státoprávní postavení.¹⁴

Deklarace odstartovala mohutné hnutí, které vtáhlo do politiky prakticky celý národ. Po celé zemi se zřizují tábory lidu což vyústilo 11. října 1868 vyhlášením výjimečného stavu nad Prahou, který vyhlásila vídeňská vláda po střelbě do účastníků pankráckého tábora. Následuje cenzura časopisů, masivní zatýkání a konfiskace majetku. Pádem císařství ve Francii a vyostřenost mezinárodní politické scény donutila vídeňský dvůr k dohodě s čelními českými předáky. Dohoda vznikla v podobě osmnácti základních článků, které naopak potvrzovaly rakousko-uherské vyrovnání, ale také opustily od myšlenky jednoty státu České koruny.

Dosavadní říšská rada měla být nahrazena kongresem delegátů a zemský sněm a panská sněmovna senátem. Český stát ve vládě měl zastupovat český dvorský kancléř. Výkonnou moc v Čechách měla mít česká vláda odpovědná českému zemskému sněmu. I když panovník ohlásil zemskému sněmu 12. září 1871 česko-rakouské vyrovnání a ochotu se nechat korunovat českým králem, nakonec své sliby nedodržel pod nátlakem německých politických stran a maďarských velkostatkářů, kteří se obávali

¹⁴ SCHELLE, K., VOJÁČEK, L. *Rakousko-uherské vyrovnání 1867 a jeho státoprávní důsledky v českých zemích a na Slovensku*. Ostrava : Key Publishing, 2007. 14 -15 s.

o své majetky a ztrátu své hegemonie. Ztroskotání plánu na česko-rakouské vyrovnání byl poražen český politický program.¹⁵

Zároveň bylo ukázáno podrobeným národům, že jakékoliv snahy o vyrovnání v rámci monarchie není možné. V české politické scéně to mělo za následek příchod nové síly v podobě organizovaného dělnického hnutí. Politická scéna se tímto rozchází na dva základní politické směry. Strana národní vedena Fr. Palackým se rozpadá na dvě samostatné strany. Strana národní (staročeskou) a stranu svobodomyslnou (mladočeskou).

V očích české politické veřejnosti staročeši ztrácely své postavení, jelikož jejich cíle v říšské radě nebyly dosaženy. Ve volbách do zemského sněmu byla stran zcela poražena a tak definitivní zánik staročeského vedení politiky přinesly úmluvy mezi zastupiteli vlády a zástupci staročeské strany. Úmluvy znamenaly kapitulaci české politiky v otázkách jazykových a opuštění od požadavků rovnoprávnosti obou jazyků. Nová vládnoucí strana se opírala především o drobné podnikatele, obchodní a průmyslový kapitál. Strana se stávala pružnější a loajálnější k monarchii proto se její členové stávali ministry.¹⁶

Postupně se sblížovala se svým soupeřem stranou staročeskou, což mělo vliv na jejich politický program, který se stává silně konzervativní. Stále více určující politický vývoj mělo dělnictvo, což vyvrcholilo rakouskou sociálně demokratickou stranou. Od roku 1878 mělo české dělnictvo v rámci celorakouské sociální demokracie svou sociálně demokratickou stranu československou. Základní politický program strany spočívá v přeměně Rakouska na spolkový stát s národnostně ohraničenými celky. Volební právo požadovala rovné a všeobecné.

Dalšími politickými stranami, které vznikají na naší politické scéně, je strana agrární. Strana vznikla roku 1899 a sdružovala statkáře, menší a střední rolníky. Z dalších nových stran, které vznikají bych rád uvedl stranu národně sociální, stranu reformistickou, stranu radikálně pokrokovou, stranu národní katolickou, stranu lidovou.

¹⁵ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K. *Repetitorium českých právních dějin do roku 1945*. Ostrava : Key Publishing, 2008. 115 – 117 s.

¹⁶ PEROUTKA, F. *Budování státu I. 1918-1919*. Praha : Lidové noviny, 1991. 10 – 12 s.

Programy stran vycházeli ze zájmů občanské společnosti. Přes vznik těchto nových stran a jejich působnost je třeba konstatovat, že až do roku 1914 celá politická scéna si nekladla za cíl vytvoření nového samostatného státu, ale usilovala a souhlasila s habsburským soustátím.¹⁷

Všeobecné hlasovací právo změnilo celý mocenský systém českého politického života. Mladočeská převaha, která se projevila ještě při volbách roku 1901, byl učiněn nadobro konec a nejsilnějšími politickými stranami se stávají strana agrární s dvaceti osmi poslanci a strana sociálně demokratická s dvaceti čtyřmi poslanci. Na místě třetím s dvaceti třemi poslanci se umísťuje již zmiňovaná strana mladočeská se zbytky Staročechů. Na neméně významném místě se vedle strany mladočeské umístila strana katolická se sedmnácti poslanci, zatímco státoprávní radikálové včele s A. Kalinou, jejichž programem byla úplná česká samostatnost zůstali v menšině s devíti poslanci stejně jako obě pokrokové strany. Česká, kterou vedl T. G. Masaryk s dvěma poslanci a moravská vedena A. Stránským s poslanci čtyřmi.

Dr. Kramář jako vůdce strany mladočeské, jež se postupně zřídá svého státoprávního radikalismu, kterým se řídí doposud, nastoluje tzv. pozitivní politiku s cílem postupně dobývat politickou moc, jak ve sněmovně, tak ve vládě a státní administrativu nevyjímaje se snahou získávat pro český národ podporu v jeho hospodářských a kulturních potřebách, což ve své podstatě představovalo smíření s Rakouskem za hlásání českého státoprávního práva.

Bohužel se nezdařilo to, o co usiloval celý politický systém, a tím se stala skutečnost zavedení již zmiňovaného všeobecného hlasovacího práva, od kterého se očekávalo, že mělo zatlačit do ústraní skupiny s vyhraněnými třídními zájmy. Spolu s národnostní otázkou se tyto skutečnosti stávají nejvíce projednávanými otázkami parlamentu a říšských sněmů, tak i říšské rady. Až baron Beck v této problematice učinil zásadní krok, jelikož se mu podařilo v této nelehké době, kdy prakticky zbrojila celá Evropa a mezinárodní konflikt byl zřejmý, dokázat prosadit zestátnění hlavních železničních tratí především dráhy Ferdinandovy, do kterých se baronu podařilo dosadit

¹⁷ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K. *Repetitorium českých právních dějin do roku 1945*. Ostrava : Key Publishing, 2008. 150 – 152 s.

úřednictvo podle již už zapomenuté formule ohledně národnosti úředníků, v níž je vyslovena zásada o obsazování míst úřednictvem s přihlédnutím na národnostní ráz a kraj, ve kterém se nalézají. Parlament se v této době mění převážně na místo obchodu, kde se vláda snaží získávat politické strany za cenu ústupků a požadavků. Následných pár let se stupňovala vnitřní habsburská krize za pomoci Bosny a Hercegoviny, jejímž důsledkem bylo úplné přestání fungování parlamentu. Od roku 1908 ochromil národnostní boj činnost zemského sněmu úplně a roku 1913 byl anenskými patenty celý zemský výbor rozpuštěn.¹⁸

¹⁸ JANDA, Stanislav. *Československá vlastivěda*. Díl IV., Dějiny. Doplněk I. Praha : Sfinx, 1933 s.884-889.

7. Vznik Československé republiky

Na sklonku roku 1918 už bylo celkem zřejmé, jaký politický osud postihne Rakousko-Uherko. I přes blížící se konec války neprobíhaly přípravy na vznik samostatného československého státu tak intenzivně, jak by se předpokládalo. Už v dubnu 1918 byl připravován politický a hospodářský program, který měl být v novém samostatném státě realizován.

Za tímto účelem byl zřízen přípravný výbor v čele s K. Kramářem a J. Preissem. Tento výbor ukončil svou práci v podobě osnov dvou zákonů. J. Preiss přichází s osnovou hospodářského zákona, jenž měl zabezpečovat samostatné hospodářství a především samostatnou měnu republiky. Druhá právní norma, jejímž autorem byl F. Pantíček, byl politický zákon, který zněl v rozsahu dvaceti devíti článků a měl plnit funkci provizorní základní ústavní listiny. Některé části této právní normy se později staly předlohou při tvorbě prozatímní československé ústavy.¹⁹

Vůbec prvním zákonem československého státu se paradoxně nestává ani jeden z uvedených předloh zákonů, ale narychlo připravený zákon schválený dne 28. října na schůzi Národního výboru, později publikovaný ve změněné podobě ve sbírce zákonů pod číslem 11., obecně nazýván „recepční zákon.“ Jelikož čeští politici nepočítali s tak rychlým rozpadem monarchie, muselo být převzetí moci narychlo improvizováno a tvorba prvních zákonů otázkou několika posledních dní někdy i hodin. Proto se v den generální stávky 14. října 1918 schází porada nejpřednějších politiků a usnází se na tom, že dosavadní připravované zákonné předlohy jsou nedostačující. Proto v noci na 28. října 1918 A. Rašín připravuje znění prvního zákona, který následně schvaluje Národní výbor a lid se tímto zákonem seznamuje příští den z tisku a letáků.²⁰

V nově vzniklém státě se hned od počátku vytvořil stav, kdy vedle sebe začaly fungovat zcela odlišné dva právní řády, tedy právní dualismus. Tento stav byl předními politiky označován a především slibován za přechodný, ale jak další dvacetiletý vývoj

¹⁹ GRONSKÝ, J., HŘEBEJK, J. Dokumenty k ústavnímu zřízení Československa, Díl I (1918-1954). Praha 1997. 93 – 97 s.

²⁰ KLIMEK, A. Říjen 1918 : vznik Československa. Litomyšl : Paseka, 1998. 78 – 85 s.

ukázal na celém území republiky se nepodařila zřídit unifikace zejména v oblasti právního řádu a z provizoria se stal stav trvalý.

Do čela politického dění se postavil Národní výbor. Stal se ústředním orgánem se zákonodárnou a výkonnou mocí pro celý československý stát. Ve dnech 28. a 29. října 1918 dochází k jednání Národního výboru s představiteli místodržitelství o předání státní moci. I přes neochotu místodržitele hraběte Coudenhove k jednáním, měla tato schůze rychlý spád. Hlavním problematikou schůze se stala otázka správy v německých okresech. Obě strany se dohodly na stávající personální i organizačním zastoupením a nerušeném fungování i nadále. Bylo také sjednáno, že místodržitelství uznává Národní výbor jako výkonný orgán státu.

Dne 22. července 1918 odstupuje rakouský předseda Seidler pro své veřejné prohlášení, že páteří Rakouska vždy zůstane německý národ, což se stalo po dvou dnech pravidelného úřadování Československého národního výboru. I v době prázdnin, kdy se vídeňský parlament nacházel na dvouměsíčních prázdninách se snažili rakouští politici o rozdělení Čech na českou a německou oblast. Dne 1. srpna roku 1918 byl v Trutnově zřízen výlučně německý krajský soud a 26. září byla rozdělena zemská správní komise na část německou a část českou.

Rakousko-uherská vláda, která tvrdila ještě po vydání britské deklarace z 9. srpna, že Československá Národní rada je soukromým podnikem, a že s jejími členy přes uznání Dohody bude zacházeno jako s velezrádci, začala od druhé poloviny srpna naléhat na Německo, aby se urychleně začalo jednat o mír, proto Rakousko-Uhersko vystupuje s otevřenou výzvou dne 15. září roku 1918, aby se zástupci válčících velmocí sešli na neutrálním území a začali jednat o zásadách míru, na což odvětila Francie 17. září, že povede válku až do vítězného konce.

Značných vojenských postupů zaznamenávala i balkánská fronta pod vedením generála Francheta d'Esperey velitele spojenecké armády, který dokázal fyzicky i mravně rozložit bulharskou armádu, která tvořila páteř balkánského vojska po pádu Srbska. Dne 29. září roku 1918 po celkovém porážení a následném rozutečením bulharské armády podepisuje bulharská vláda s generálem příměří a dochází tak celkovému rozpuštění balkánské fronty Ústředních mocností.²¹

²¹ JANDÁK, J. *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*. Praha : SPN, 1989. 392 - 396 s.

Po těchto událostech se začalo otevřeným způsobem jednat o otázkách uplatnění národnostní autonomie a zásad sebeurčení národů v rámci Rakouska. Čeští politici se hned koncem srpna zřikají habsburské dynastie a monarchie vůbec. Ještě v srpnu pak podnikají porady se zástupci slovanských národů Rakouska-Uherska zřízení nových slovanských národů československého, polského a jihoslovanského, a jejich budoucích vztazích.

I když čeští politici důrazně odmítali Rakousko-Uhersko, císař Karel I. pokoušel se zachránit dynastii federalizací říše, a proto po dohodě s rakouskými národy pozval k sobě 12. října politické zástupce, kdy chtěl vytvořit koaliční ministerstvo v čele s B. Lobkovicem, které by provedlo přestavbu monarchie ve federalistickém duchu. Většina zástupců národů byla striktně proti setrvání v rakouské říši, proto se císař rozhodl provést federalizaci říše proti vůli většiny. Dříve než svůj pokus o záchranu říše mohl uskutečnit, proběhla v Čechách dne 14. října revoluce, která byla předzvěstí převratu z 28. října 1918.

Revoluce dne 14. října vznikla z pokusu rakouské vlády o hromadný vývoz potravin z českých zemí do monarchie. Na základě těchto skutečností vydává Národní výbor rozhodnutí, aby vznikaly po celé zemi demonstrační tábory lidu podporované dělnickou stávkou, což vedlo k zastavení drancování v Čechách. Hned druhý den po revoluci bylo císařem na vídeňské korunní radě rozhodnuto o definitivní federalistické přestavbě habsburské říše. Dne 16. října byl císařem vydán manifest, který ohlašoval přetvoření Rakouska na spolkový stát složený z národních států. Manifest byl 19. října odmítnut Národním výborem v duchu, že pro Rakousko už není záchrany a potvrdili tak svoji československou státní nezávislost.²²

Po rychlém spádu událostí a za podpory dohodových velmocí se Národní výbor ujímá vedení, aby se ve vhodné chvíli chopil převratu a nedošlo tak ke zbytečnému krveprolití a v souladu s programem zahraničního odboje, pak řídil nově vzniklý samostatný stát. Za tímto účelem odjíždí osmičlenná delegace v čele s Kramářem do Ženevy, kde byla delegaci podána podrobná zpráva dr. Benešem o výsledcích činnosti

²² MALÝ, K a kolektiv. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Linde Praha a. s. : Právnícké a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořikové a Jana Tuháčka, 1997. 268 - 277 s.

zahraničního odboje a po čtyřdenním jednání bylo rozhodnuto o formě československého státu a jeho první vládě. Prvním prezidentem nového samostatného Československa se měl stát T. G. Masaryk s předsedou vlády dr. Kramářem. Dne 31. října vydává proto Národní výbor dvě manifestační prohlášení, v kterých rozvazuje všechny své svazky s habsburskou monarchií a zároveň vyslovuje slova díky dohodovým státům, všem účastníkům boje a v neposlední řadě účastníkům zahraničního odboje.

Posledním snahou císaře Karla I. o záchranu říše se stal pokus neprodleně se odtrhnout od Německa pod taktovkou Andrásyho, jako ministra zahraničních věcí Rakouska-Uherska a tak již 26. října císař Karel I. oznámil císaři Vilémovi II. tento postup s tím, že Rakousko-Uhersko v několika následujících hodinách požádá o separátní mír. Následující den Andrásy odeslal odpověď na Wilsonovu notu ze dne 18. října, že Rakousko-Uhersko uznává práva Čechoslováků a Jihoslovanů, což znamenalo úplnou kapitulaci Rakouska-Uherska, kterou urychlil i rychlý rozklad rakousko-uherské armády, kdy maďarská, česká a jihoslovanská část armády odmítla bojovat na italském bojišti a začala jej mohutně opouštět. Pod tíhou skutečností žádal český zplnomocněnec ve Vídni Tusar dr. Rašina, aby se čeští poslanci neprodleně dostavili na bojiště a svým vlivem působili na vojáky, dokud nebude vyjednáno příměří.

Dr. Rašín po vyslechnutí těchto závažných zpráv učinil okamžitě první kroky k převratu. Již v ranních hodinách 28. října nechal zmobilizovat Sokolstvo, které obsadilo předem určená místa, z nichž jako první byl obsazen pražský Válečný obilní ústav. České úřady se odevzdávaly ochotně do rukou Národního výboru, stejně tak pražská policie a české četnictvo. Celý převrat byl proveden nenásilným způsobem, což bylo výsledkem čtyřletého snažení odboje o zpřetrhání čtyřsetletého spojení s habsburskou monarchií, proto celá situace působila spíše dojmem národní slavnosti než revoluce.²³

8. Vyhlášení Československé republiky

²³ JANDA, Stanislav. *Československá vlastivěda*. Díl IV., Dějiny. Doplněk I. Praha : Sfinx, 1933 s.884-887.

Zprávy z Vídně o přijetí podmínek kapitulace stanovenými vítěznými velmocemi v čele se spojenými státy vyvolává v českých zemích euforii a spontánní manifestace. Lidé, jak ve velkých městech, tak na vesnicích vycházejí do ulic a oslavují samostatnost a nový začátek. Výsledkem těchto oslav je zasedání Národního výboru ještě v podvečer 28. října, který dosud nabádal ke klidu a pořádku. Národní výbor schvaluje podle návrhu A. Rašina spolu se zástupci Slováků pod vedením V. Šrobára zákon o zřízení samostatného československého státu a jak měl zákon v preambuli psáno:

Zákon č. 11/1918 Sb. Národního výboru československého ze dne 28. října 1918 o zřízení samostatného státu československého

Samostatný stát československý vstoupil v život. Aby byla zachována souvislost dosavadního právního řádu se stavem novým, aby nenastaly zmatky a upraven byl nerušený přechod k novému státnímu životu, nařizuje Národní výbor jménem československého národa jako vykonavatel státní svrchovanosti toto:

Čl.1

Státní formu československého státu určí Národní shromáždění ve srozumění s Československou Národní radou v Paříži. Organem jednomyslné vůle národa a také vykonavatelem státní svrchovanosti je Národní výbor.

Čl.2

Veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení zůstávají prozatím v platnosti.

Čl.3

Všechny úřady samosprávné, státní a župní, ústavy státní, zemské, okresní a zejména i obecní jsou podřízeny Národnímu výboru a prozatím úřadují a jednají dle dosavadních platných zákonů a nařízení.

Čl.4

Zákon tento nabývá účinnosti dnešním dnem.

Čl.5:

Národnímu výboru se ukládá, aby tento zákon provedl.²⁴

Zákon byl vyhlášen lidem. Určoval Národní výbor pro pozdější dobu za představitele československého národa, vykonavatele státní moci a zároveň nařizoval se později přeměnit na Národní shromáždění. Ponechával také dosavadní zemské i říšské zákony a nařízení, jako i samosprávné státní i zemské úřady a instituce na všech úrovních v platnosti, s podmínkou podřízenosti Národnímu výboru v zájmu fungování a stability státu.

Blížící se poslední dny existence monarchie sílila politická aktivita také na Slovensku. Představitelé Slovenské národní strany se scházejí v září roku 1918 tajně v Pešti a dohodují se na ustanovení Slovenské národní rady. V dalších dnech vystupuje slovenský poslanec F. Juriga a vyhláší, že na budoucí mírové konferenci má právo zastupovat Slováky pouze Slovenská národní rada. Zdůraznil, že Slováci neuznávají uherský parlament, a že jen oni sami si rozhodnou o svém budoucím státním uspořádání a o svém vztahu k jiným národům.

Slovenská národní rada později přijímá deklaraci od slovenského národa dne 30. října 1918 v Martině, kde souhlasí s vytvořením společného státu. Čelní představitelé však nebyli jednotného názoru ohledně otázky struktury společného státu. V Deklaraci byl však uveden termín „jednotný národ československý“, který má dvě větve českou a slovenskou.²⁵

Jelikož ukončení vojenského konfliktu a následný rozpad habsburské monarchie měl nepředvídatelně rychlý postup, musel Národní výbor rychle jednat, aby předešel případnému chaosu a bezpráví. Použil k uchopení moci stávající státní aparát, tak i nově zřizovaný, jak bylo popsáno výše. Tímto zákonem mělo být zamezeno, aby nenastal

²⁴ SCHELLE, K. Československé dějiny státu a práva v dokumentech II. díl, Ústavní systém (1918-1938). Brno : Masarykova univerzita, 1993. 6 s.

²⁵ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K. *Repetitorium českých právních dějin do roku 1945*. Ostrava : Key Publishing, 2008. 167 – 168 s.

bezprávný stav, aby se celá státní správa nezastavila, aby se 29. října pracovalo dále, jakoby revoluce vůbec nebylo.

Ačkoli Národní výbor nabádal obyvatelstvo ke klidu a poslušnosti vznikaly v řadě městech po celé zemi revoluční národní výbory, které se snažily izolovat města. Začaly provádět vlastní opatření v zásobování obyvatelstva, v řízení pracovního procesu a chodu celého města. Tyto výbory se podařilo odstranit vládě a vedení státu až koncem roku 1918.²⁶

Národní výbor stál před velkým úkolem a tím se stává klidný chod státu, veřejného pořádku, soudnictví a státní správy. Bylo zapotřebí zřídit ústřední úřady, které se později stávají ministerstvy a obsadit je kvalitními úředníky, jelikož doposud tuto práci zastávala říšská ministerstva ve Vídni. Základní otázkou bylo vytvoření nejvyššího zákonodárného orgánu, který mohl být sestavován až po 5. listopadu 1918, kdy ze Švýcarska obdržela delegace s K. Kramářem kladné stanovisko od dohodových států o vytvoření republikánské formě státu.

Nejjednodušší cesta se jevila rozšířením Národního výboru na Národní shromáždění a jeho složení ponechat podle výsledků voleb do říšské rady z roku 1911, jak už bylo popisováno výše. Tento dohodnutý poměr zastoupení politických stran byl ponechán i při sestavování vlády. Jelikož tento záměr musel mít právní podtext, vzniká proto prozatímní ústava. Národní výbor dne 13. listopadu při svém zasedání schvaluje stručný zákon o prozatímní ústavě, která představuje provizorní ústavní základy nově vytvořeného státu.²⁷

Prozatímní ústava

Prozatímní ústava má pouze jedenadvacet paragrafů rozdělených do čtyř oddílů: O národním shromáždění, o prezidentovi republiky, o moci výkonné a nařizovací a o tom jak se vyhlašují rozsudky.

²⁶ MALÝ, K. a kolektiv. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Linde Praha a. s. : Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořikové a Jana Tuháčka, 1997. 270 – 271 s.

²⁷ URBAN, O. *Česká společnost 1848-1918*. Praha : Svoboda, 1982. 78 – 87 s.

Zákon ze dne 13. listopadu 1918 o prozatímní ústavě.

O národním shromáždění.

§ 1 Národní výbor rozšiřuje se na 256 členů způsobem a dle klíče, jak vznikl Národní výbor. Tento sbor nazývá se Národní shromáždění.

§ 2 Týž způsob a klíč platí i pro doplňování Národního shromáždění, odpadne-li některý člen.

§ 3 Členem Národního shromáždění přestává být:

kdo ztratil svéprávnost, kdo odsouzen byl pro trestný čin, který způsobuje ztrátu volitelnosti do obcí v Čechách, zbaven byl členství rozhodnutím Národního shromáždění. Rozhodnutí Národního shromáždění děje se dvoutřetinovou většinou přítomných.

§ 4 Národní shromáždění vykonává pravomoc zákonodárnou pro celý stát i jednotlivé jeho části a pravomoc dozorčí nad mocí výkonnou až do doby, kdy dle ústavy konečné sejde se a ustaví sněmovna vyšlá z voleb.

§ 5 Národní shromáždění vypracuje si jednací řád; dokud se tak nestane, platí jednací řád přijatý ve schůzi Národního výboru dne 9. listopadu 1918.

§ 6 Národní shromáždění je schopno jednati a usnášeti se, je-li přítomna alespoň třetina poslanců. Usnáší se nadpoloviční většinou přítomných. Přítomnosti alespoň dvou třetin poslanců a dvoutřetinové většiny přítomných jest třeba ke změně tohoto zákona, zákona o všeobecných právech občanů, zákona ze dne 9. listopadu 1918 o osobní nedotknutelnosti členů Národního shromáždění a k usnesení o vypovědění války.

K volbě presidenta a ke schválení mezinárodních smluv (10. lit. a) jest třeba přítomnosti nadpoloviční většiny poslanců a dvoutřetinové většiny přítomných. Přítomnosti nadpoloviční většiny poslanců jest třeba k usnesení podle poslední věty § 11 a první věty § 16.

O presidentu republiky.

§ 7 Hlavou státu je president republiky, kterého volí Národní shromáždění (§ 6).

Úřad presidenta trvá až do doby, kdy podle ústavy konečné nová hlava státu bude zvolena.

§ 8 Mešká-li prezident mimo hranice státu, anebo je-li místo jeho uprázdněno, vykonává zatím jeho práva vláda, která může jednotlivými úkony pověřiti svého předsedu.

§ 9 President republiky nemůže býti trestně stíhán.

§ 10 President republiky:

zastupuje stát na venek, je nejvyšším velitelem vojska, přijímá vyslance; vypovídá podle usnesení Národního shromáždění válku a předkládá mu sjednaný mír ku schválení; jmenuje důstojníky, státní úředníky a soudce počínaje VI. třídou hodnostní nahoru, má právo prominouti nebo zmírniti tresty i právní následky trestného činu, odsouzení nebo trestu, jakož i naříditi, aby trestní řízení nebylo zahájeno, anebo zahájené trestní řízení aby bylo zastaveno. K vládním úkonům, jež president republiky vykonává, musí býti opatřen spolupodpis příslušného odpovědného člena vlády.

§ 11 President republiky má právo zákon usnesený Národním shromážděním, vrátiti do osmi dnů po usnesení k novému projednání. Setrvá-li Národní shromáždění na svém původním usnesení, musí zákon býti vyhlášen.

§ 12 President republiky slíbí před Národním shromážděním na svou čest a svědomí, že bude dbáti blaha republiky a lidu a šetřiti zákonů.

Jak se vyhlašují rozsudky.

§ 13 Rozsudky a nálezy soudů vyhlašují se jménem republiky.

O moci výkonné a nařizovací.

§ 14 Moc výkonná a nařizovací přísluší 17členné vládě, jejíž předsedu a členy (ministry) volí Národní shromáždění.

Vláda volí ze sebe náměstka předsedova, který zastupuje předsedu.

§ 15 Předseda a členové vlády slíbí před Národním shromážděním na svou čest a svědomí, že své povinnosti svědomitě a nestranně budou konati a zákonů šetřiti. Žádný člen vlády nesmí býti členem správní neb dozorčí rady akciových společností, nebo jednatelem společností s ručením omezeným, které podléhají dani výdělkové podniků k veřejnému účtování povinných.

§ 16 Vláda jest odpovědna Národnímu shromáždění, které ji může za přítomnosti aspoň poloviny poslanců prostou většinou hlasů odvolati, což se stane

vyslovením nedůvěry. Návrh na vyslovení nedůvěry musí být podepsán nejméně jednou čtvrtinou poslanců a přikáže se nejprve výboru.

§ 17 Vláda sídlí v Praze. Rozhoduje ve shromáždění, jemuž přítomno musí být, aspoň deset členů, předsedu nebo jeho náměstka v to počítaje.

Vláda rozhoduje ve společných schůzích:

o vládních předlohách pro Národní shromáždění určených,

o všech věcech politické povahy,

o jmenování úředníků, pokud jmenování ústředním úřadům nebo prezidentovi republiky je vyhraženo.

§ 18 Vláda určí, který ze členů (ministrů) řídí a odpovídá za jednotlivé úřady zřízené k obstarávání nejvyšší správy státní.

§ 19 Zákony musí být vyhlášeny do osmi dnů po usnesení Národním shromážděním, s výhradou případu § 11., 1. věta. Podpisuje je prezident republiky předseda a onen člen vlády, jehož úřad je pověřen provedením dotyčného zákona.

Mešká-li prezident mimo hranice státu, anebo je-li místo jeho uprázdněno, podpisuje zaň předseda vlády. Nařízení podpisují ministerský předseda a nejméně devět ministrů.

§ 20 Všecky akty moci výkonné a nařizovací dosud předsednictvem Národního výboru provedené se schvalují.

§ 21 Zákon tento nabývá účinnosti dnem vyhlášky.²⁸

Národní shromáždění vzniká opravdu rozšířením Národního výboru a zastoupení vládních stran se řídí podle výsledků voleb roku 1911 do říšské rady. Prozatímní ústava řeší také ztrátu poslaneckého mandátu, kde se opírá o rakouské předpisy, ale nepočítala s možností, že by vlastní politická strana odvolala svého poslance.

²⁸ SCHELLE, K. *Československé dějiny státu a práva v dokumentech II. díl, Ústavní systém (1918-1938)*. Brno : Masarykova univerzita, 1993. 13 s.

Určovala podmínku pro jednání přítomností alespoň jedné třetiny poslanců a pro schvalování nadpoloviční většiny přítomných ve sněmovně. K přítomnosti dvou třetin poslanců, z nichž by dvě třetiny se vyjádřilo pro, bylo potřeba při řešení otázek změny prozatímní ústavy, zvolení prezidenta nebo vyhlášení války jinému státu. Práva a povinnosti poslanců byly upraveny jednacím řádem, který vypracoval Národní výbor.

Parlament neměl jen zákonodárnou moc, ale volil prezidenta a vládu, k níž měl také kontrolní pravomoc až do doby, kdy podle ústavy konečně se sejde sněmovna, která vzešla z voleb. Nově zvolení členové vlády skládali slib ve sněmovně, které se také vláda zodpovídala ze své činnosti. K vyslovení nedůvěře vládě stačilo při hlasování v parlamentě prostá většina hlasů. Při volbě prezidenta byla potřeba účasti dvou třetin poslanců, z nichž kvalifikovaná dvoutřetinová většina se vyjádřila pro.²⁹

Prezidentovy republiky byly také výrazně omezeny pravomoci, které měly převážně charakter reprezentační a jen méně závažné úkoly hlavy státu, jež měl potvrzovat příslušný ministr. Měl právo vrátit nový zákon k dalšímu projednání parlamentu do osmi dnů, k jeho potvrzení v poslanecké sněmovně pak stačila prostá většina hlasů. Zajímavostí je skutečnost, že ústava samotná neřešila otázku formy státu. Republikánská forma státu, je pouze jako nadpis oddílů, ale konkrétněji se tím nezabývá. Pojetí republikánského smýšlení bylo v této době prakticky všechno co se týkalo a mělo protihabsburský postoj.³⁰

Prozatímní ústava byla schválena a přijata v platnost 13. listopadu a hned následující den byl zvolen Národním shromážděním prezident republiky v nepřítomnosti T. G. Masaryk. Jako výkonný orgán parlamentu vystupovala nově zvolená vláda, která v této době čítala 17 ministrů včetně svého předsedy. Ze svých členů zvolila náměstka předsedy vlády a přidělovala ministrům své rezorty.

Nově zvolený ministr se nesměl účastnit v dozorčích a správních radách společností, aby byla zajištěna bezúhonnost a objektivita ministrů při řešení hospodářské problematiky. Pro jmenování vyšších úředníků na návrh Národního

²⁹ . JANDÁK, J. *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*. Praha : SPN, 1989. 390 – 391 s.

³⁰ URBAN, O. *Česká společnost 1848-1918*. Praha : Svoboda, 1982

shromáždění nebo v politických otázkách byla nutná účast nejméně deseti ministrů. Už před přijetím prozatímní ústavy upozorňovaly ve státě silné ohlasy, na nevyřešenou otázku společného soužití Čechů a nejpočetnější národnostní menšiny Němců v novém státě. Snaha německých politických stran žijících v pohraničí o odtržení byla již patrná ke konci habsburské monarchie a vyvrcholila ozbrojeným odporem roku 1918. Prozatímní ústava byla další ránou pro tyto Němce, jelikož neměli zastoupení v nově vytvořených nejvyšších státních úřadech.³¹

Prozatímní ústava prodělává hned následující rok dvě změny. První se týkala rozšíření Národního shromáždění o 14 členů na konečných 270, které byly přiděleny slovenským zástupcům na jejich návrh. Zdůvodnění bylo vysvětlováno praktickými potřebami a obtížemi v práci slovenských poslanců. Jelikož komplikovaná politická situace na Slovensku neumožňovala se plně věnovat práci v parlamentu všem 40 poslancům, a řada z nich působila jako poradci V. Šrobára s plnou mocí pro správu Slovenska, dochází k navýšení mandátů.

Slovensko se v tomto období zmítalo v právním chaosu a nemělo vyřešené otázky platnosti starých právních předpisů. Právě toto navýšení poslanců mělo za cíl odstranit nedostatky z právní praxe, jelikož se na většině území používaly ještě zastaralé rakouské předpisy. Dalším podstatným problémem na Slovensku byla celková jeho hospodářská zaostalost a nejednotnost politických stran. Jako v Čechách se o odtržení snažili Němci, tak na Slovensku tou početnou národnostní menšinou byli Maďaři, což se odráželo v politické sféře.

Druhá zásadní změna prozatímní ústavy spočívala v posílení kompetencí výkonech orgánů státu a omezení kompetencí parlamentu. Nejvýznamnější změnou pravomocí prezidenta republiky ve vztahu k parlamentu byla jeho povinnost „občas“ podávat zprávy, ústní nebo písemnou formou a zároveň doporučit sněmovně opatření, která pokládal za důležitá. Také lhůta na vrácení zákonů k dalšímu projednání se prodloužila na 14 dní.

Dochází k výraznému posílení pravomocí prezidenta ve vztahu k vládě. Prezident má právo jmenovat vládu, tak ji propouštět, určovat jaký ministr bude řídit

³¹ MALÝ, K a kolektiv. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Linde Praha a. s. : Právnícké a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořikové a Jana Tuháčka, 1997. 272 – 274 s.

který rezort. Stal se předsedou vládních schůzí a měl právo si zvat celou vládu nebo jen jednotlivé ministry na porady a vyžadovat od nich zprávy. Po další takzvané květnové novele se zmenšuje vliv vlády na parlament, kdy zůstává hlasování o nedůvěře, pod kterým se muselo podepsat nejméně sto poslanců a návrh musí být projednán do osmi dnů v ústavním výboru. Po vyslovení nedůvěry vláda podává demisi do rukou prezidenta.³²

Prozatímní ústava platila do konce února roku 1920. Již po vyhlášení samostatnosti Československa obyvatelé Slovenska na většině území likvidují rakouské úřady a přeměňují je na dělnické rady. Pod hlavičkou rovnosti jsou rozkrádány a rozebírány zásoby sýpek, skladišť, obchodů nebo zabírání panských sídel a následné rozdělování zemědělské půdy. Slovenská národní rada nebyla schopna tuto neudržitelnou situaci vyřešit sama, neboť nejednotnost politické scény a hlavně větší část úřednictva, které bylo zapotřebí k převzetí státní moci, se řídilo a respektovalo pokyny maďarské vlády a usilovalo o připojení k Maďarsku.

Hrabě Károly, jako hlavní představitel nově zřízené maďarské vlády uznává Slovenskou národní radu a nabízí Slovensku autonomní postavení po připojení k Uhersku. Na tento signál zakládá pražské Národní shromáždění na Slovensku zvláštní úřad pro správu Slovenska v čele s již zmiňovaným V. Šrobárem, který měl za úkol upevnit mocenskou pozici, udržet pořádek a zabezpečit řádný státní život podle zákona č.64/1918 Sb.. K přebírání slovenského území musel využít vojenské moci a pod záštitou dohodových velmocí opustily uherské ozbrojené síly Slovensko a uznaly územní platnost Československa.³³

V. Šrobár zrušil místní samosprávu a její zbytky se snažil podřídít československé vládě, což byl nelehký úkol, jelikož Slovensko postrádalo kvalifikované úřednictvo, které by sympatizovalo s československým záměrem. Situace se nadále zhoršovala po vzrůstající nezaměstnanosti na Slovensku a velice špatném zásobování potravinami na většině území. Po opětovných stávkách a vyhlášení Maďarské republiky, což vyhrotilo celou situaci natolik, že československá vláda na Slovensku k obnově

³² PEROUTKA, R. *Budování státu I.* Praha : Lidové noviny 1991. 162 - 168 s.

³³ JANDÁK, J. *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945.* Praha : SPN, 1989. 396 – 398 s.

pořádku vyhláší stanné právo, uzavírá hranice s Maďarskem a vyhláší částečnou mobilizaci.

V dubnu československá vojska vstupují na maďarské území a postupují až do konce května, kdy jsou donuceny ustupovat před maďarskou Rudou armádou, která ovládala do roku 1919 značnou část Slovenska. Následkem bylo vyhlášení Slovenské republiky 16. června 1919 v Prešově. Východní Slovensko se na krátký čas vyjímá z kontroly československé vlády, až do 7. července 1919, kdy župan Šarišské župy vydává vyhlášku k obnovení československé státní správy na území župy a vyjadřuje sympatie československé vládě za vojenský akt proti maďarské armádě, která na základě ultimát dohodových velmocí, jak bylo zmíněno výše, je nucena opustit slovenské území a uznat územní autonomii Československa.³⁴

³⁴ KADLECOVÁ, M. *Československé dějiny státu a práva (1918-1945)*. Brno : Masarykova Univerzita, 1991. 121 -127 s.

9. Problematika převzetí dosavadních a samosprávních orgánů

Dosavadní správní orgány na úrovni obcí a okresů po vyhlášení samostatného československého státu přecházely do podřízenosti Národního výboru. Recepčním zákonem z 28. října 1918 byla zajištěna kontinuita s rakouskou a uherskou správní organizací. Podle tohoto zákona bylo stanoveno, že veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení zůstávají prozatím v platnosti.

Správní orgány se velice ochotně a dobrovolně podřizovali Národnímu výboru včetně policie a četnictva. Začali se upravovat názvy správních institucí a úřadů, kdy například dřívější c.k. okresní hejtmanství se začalo nazývat okresní správou politickou Národního výboru. Národní výbory vznikaly po celé zemi ilegálně, již ke konci války a sloužily jako organizační střediska protirakouského odboje.

Pražský národní výbor se snažil řídit a koordinovat činnost všech výborů jejichž počet počátkem listopadu činil více jak 280. Snažil se, aby výbory plnily správní a hospodářské úkoly ve svém regionu, což představovalo zejména zásobování obyvatel, demobilizace a sociální péči. V pohraničních částech českých zemí byla situace složitější, jelikož zde působily separatistické německé strany, které již před koncem války připravovaly za pomoci vídeňské vlády administrativní osamostatnění částí pohraničí s německy mluvícím obyvatelstvem.³⁵

Národní výbor musel okamžitě konstituovat zejména orgány ústřední státní správy. Proto bylo zákonem č. 2/1918 Sb. zřízeno dvanáct nejvyšších správních úřadů, které se později na základě usnesení vlády z 18. listopadu 1918 přejmenovala na ministerstva. Zároveň byl dnem 2. listopadu 1918 zákonem č. 3 Sb. zřízen Nejvyšší správní soud, který byl obsazen personálem na základě nařízení Národního výboru č. 7 Sb. jako doplněk tohoto zákona.

³⁵ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K. *Repetitorium českých právních dějin do roku 1945*. Ostrava : Key Publishing, 2008. 177 – 178 s.

Zákon č. 3

ze dne 2. listopadu 1918

o nejvyšším správním soudě a o řešení kompetenčních konfliktů

Národní výbor československý nařizuje:

§ 1

Pro veškerou oblast státu československého zřizuje se nejvyšší správní soud se sídlem v Praze. Soud tento skládá se z prvního presidenta (II. tř. hodn.), z druhého presidenta (III. tř. hodn.), ze 4 senátních presidentů (IV. tř. hodn.) a 20 radů nejvyššího správního soudu, z nichž jest 7 ve tř. IV., ostatní ve tř. V. a z potřebného počtu tajemníků, sil kancelářských, pomocných a sluhovských.

§ 2

Pro příslušnost a složení nejvyššího správního soudu i pro řízení před ním platí předpisy § 2, a násl. zákona ze dne 22. října 1875, č. 36 ř. z. z r. 1876, jeho novely ze dne 21. září 1905, č. 149 ř. z., i jeho jednací řád (ministerské nař. ze dne 22. srpna 1907, č. 209 ř. z.) snásledujícími doplňky a úchyly:

1. Předpis § 2 zák. ze dne 22. října 1875, č. 36 ř. z. z r. 1876, doplňuje se tímto ustanovením: „Rozhodnutí nebo opatření nepřestává býti výrokem správního úřadu proto, že při rozhodování buď ve stoleci poslední nebo v některé stoleci nižší s účastnil se jako člen rozhodujícího neb nařizujícího úřadu řádný soudce;”

2. z § 3 tohoto zákona ponechávají se v platnosti toliko předpisy lit. a) a lit. f);

3. ustanovení § 48 tohoto zákona se zrušuje;

4. nejvyšší správní soud rozhoduje o stížnostech přikázaných dosud dle článku 3, lit. b), základního zákona státního ze dne 21. prosince 1867, č. 143 ř. z., soudu říšskému;

5. nejvyšší správní soud jest povolán rozhodovati o kompetenčních konfliktech mezi různými správními úřady, jež byly dosud dle článku 2, lit. b) a c) základního zákona státního ze dne 21. prosince 1867, č. 143 ř. z., přikázány soudu říšskému;

6. nejvyšší správní soud rozhoduje o nárocích proti státu nebo jednotlivým zemím tohoto státu tentokráte, rozhodly-li již o nárocích těchto v mezích své

příslušnosti v instančním pořadí úřady správní, a jde-li toliko o přezkoumání tohoto rozhodnutí.

§ 3

Rozhodovati o kompetenčních konfliktech mezi soudy řádnými s jedné a správními úřady se strany druhé (článek 2, lit. a) základního zákona státního ze dne 21. prosince 1867, č. **143 ř. z.**) nebo o konfliktech kompetenčních mezi nejvyšším správním soudem se strany jedné a řádným soudem se strany druhé (§ 2 zákona ze dne 22. října 1875, č. **37 ř. z.** z r. 1876) jest povolán zvláštní senát, jenž skládá se ze tří členů nejvyššího soudu a ze 3 členů nejvyššího správního soudu. Předsedu tohoto senátu jmenuje vždy na dobu tří let vláda.

§ 4

Kompetenční konflikt záporný tu jest, když otázka příslušnosti v předepsaném instančním postupu poslední přípustnou stolicí byla popřena.

Kompetenční konflikt kladný jest tu, jakmile k téže záležitosti dva různé správní úřady (§ 2 č. 5) nebo řádný soud s jedné a úřad správní nebo nejvyšší správní soud s druhé strany (§ 3) příslušnost si osobují.

§ 5

Návrh na řešení kompetenčního konfliktu vznésti může buď strana účastněná na záležitosti, pro niž příslušnost jest sporna, buď úřad nebo soud, o jehož příslušnost se jedná. Návrh tento podati jest v případě § 2) č. 5, u nejvyššího správního soudu, v případě § 3), u předsedy rozhodovacího senátu, v tolika vyhotoveních, aby jedno mohlo zůstatí u rozhodujícího senátu a po jednom mohli obdržeti ostatnína kompetenčním konfliktu účastnění. K účastníkům jest čítati netoliko soud či úřad o příslušnost se proucí, nýbrž i strany v oné věci, k níž příslušnost se stala spornou.

§ 6

Návrh tento dodává se ostatním účastníkům k projevu, načež rozhoduje se o něm v sezení neveřejném. Rozhodnutí toto, jež, nezamítá-li se návrh jako nepřípustný nebo pro nepřípustnost dovolaného rozhodujícího senátu, jest vydati ve formě rozsudku, vyslovuje, který úřad či soud jest pro dotčenou záležitost příslušným.

§ 7

Zákon tento nabývá účinnosti dnem vyhlášení.³⁶

Zákonem č. 38 Sb. z 13. listopadu 1918 byl vytvořen zemský správní výbor na místo původní rakouské zemské správní komise respektive zemský výbor Království českého a zvolil jeho členy. Zákonem č. 39 Sb. z téhož dne dochází k rozpuštění sboru starších hlavního města Prahy a vytváří se správní výbor, který ze svého středu volil šestnáctičlennou radu, jež má stejnou pravomoc a působnost.

Nejdůležitějším ministerstvem pro správu a chod státu se stává ministerstvo vnitra v čele s A. Švehlou. Trošku odlišná byla situace na Moravě a Slezsku, kde zůstávají původní zemské správní výbory monarchie až do poloviny roku 1919, kdy je po volbách do obcí roku 1919 nahrazují správní komise.³⁷ MALÝ, K a kolektiv. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Linde Praha a. s. : Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořikové a Jana Tuháčka, 1997. 313 s.

V českých zemích se změny správního systému dotkly nejvíce orgánů obcí, které prosazovaly dělnické strany. Národní shromáždění přijímá zákon č. 76/1919 Sb. ze dne 7. února 1919, který mění rakouský zákon o obecním zřízení. Vážnost zákona spočívala v sjednocení obecní samosprávy na všech místech Čech, Moravy a Slezska.

Vláda byla na přechodnou dobu zmocněna, aby pouze ona svým rozhodnutím spojovala, rozdělovala nebo měnila hranice okresů a obcí. Změnily se úřední názvy orgánů obcí. Občané volili zastupitelstvo obce, které volilo ze svých řad obecní radu, jejího starostu a náměstka. Na základě novely vzrůstá význam obecní rady, která se

³⁶ SCHELLE, K. *Československé dějiny státu a práva v dokumentech III. díl, Státní správa (1918-1938)*. Brno : Masarykova univerzita, 1993. 4 s.

³⁷ MALÝ, K a kolektiv. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Linde Praha a. s. : Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořikové a Jana Tuháčka, 1997. 313 s.

usnášela o všech otázkách vlastní i přenesené pravomoci, které nerozhodovalo zastupitelstvo. Dosud obecní rada plnila funkci poradního orgánu starosty.³⁸

Nově zřízené obecní komise měly pouze poradní a pomocný charakter. V obcích se musely zřizovat komise finanční a letopisecké, další jen podle potřeby obce. Celkový chod a hlavně hospodaření obce mělo právo kontrolovat dohledávací úřad okresní nebo zemské instance. Zřizuje se obecní senát, který má za úkol řešit trestní agendu v rámci obce. Obecní senát tvořil starosta a dva členové obecní rady. Novela se dotýkala také krizových situací, kdy zřizovala zvláštní orgány obce. Měli jimi být vládní komisař a správní komise, kteří společně nebo jeden z nich řídil obec, pokud by došlo k rozpuštění obecního zastupitelstva.

Požadované změny dosavadního správního systému se zákonitě musely dotýkat vyšších správních celků, než byly pouze obce. Po započaté reformě obcí se stále více hovořilo a byla v politických kruzích řešena problematika nových správních obvodů. Názory a varianty nového uspořádání se měnily v závislosti na názorech a zájmech politických stran, které vedly spory o velikosti administrativních celků pracovně označované jako kraje nebo župy.

Úkolem reformy bylo sjednotit územní a administrativní uspořádání Slovenska a Podkarpatské Rusi, kde byla situace z hlediska samosprávných celků velice nejednotná a nepřehledná. Plénem Národního shromáždění schválilo návrh a spolu s ústavou i ústavními zákony byl přijat dne 29. února 1920 Zákon o zřízení župních a okresních úřadů v republice Československé pod č. 126 Sb. z.

Župní zákon se nevztahoval na území Prahy, jako hlavního města, jehož správa měla být upravena pomocí zvláštního zákona. Župní zákon rozdělil území republiky celkem na 21 žup z nichž 9 jich bylo v Čechách se sídlem v Praze, na Moravě bylo zřízeno žup 5 se sídlem v Brně a ve Slezsku byla zřízena župa jedna se sídlem v Těšíně. Slovensko se rozdělilo do šesti župních obvodů se sídlem v Bratislavě. Jelikož nebyla v Podkarpatské Rusi vyřešena otázka vlastní autonomie zakotvené v ústavě, rozhodli se

³⁸ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K. *Repetitorium českých právních dějin do roku 1945*. Ostrava : Key Publishing, 2008. 178 – 181 s.

zákonodárci Podkarpatskou Rus nerozdělovat do župních celků, což následně vyvolalo diskuzi.

Hranice žup nebyly definitivní, ačkoliv tak nařizoval zákon. Vláda byla zmocněna po dobu pěti let upravovat hranice žup od platnosti župního zákona. Župní úřady v českých zemích nahrazovaly zemské politické správy a na Slovensku komitáty. V čele župního úřadu byl vládou jmenovaný úředník s právnickým vzděláním označován jako župan. Dalším orgánem župního úřadu bylo volené na dobu šesti let župní zastupitelstvo, které čítalo 35 členů. Jejich počet se mohl zvyšovat v závislosti na počtu obyvatel žijících v župě, jak ukládal zákon.

Jelikož na Slovensku hrozila obava, že v župních zastupitelstvech budou převládat zastupitelé s promaďarskými a centralistickými názory a smýšlením, bylo na návrh slovenských poslanců v parlamentu stanoveno, že příštích dvacet let bude jednu třetinu členů župních zastupitelstev jmenovat vláda. V kompetenci župního zastupitelstva bylo vydávat prováděcí předpisy k zákonům a vládním nařízením, dále vydávat statuty institucí, které v rámci župy řídilo, řídit správu veřejného majetku žup, okresů a obcí.³⁹

V rámci hospodářského úseku byla zřizována a hlavně podporována zastupitelstvem veřejně prospěšné podniky pro zdravotní, sociální a dopravní účely. Zastupitelstvo se stává poradním orgánem župana v otázkách veřejné správy. Vůči okresním výborům mělo částečnou kontrolní pravomoc a volilo přísedící do župních senátů, orgánů budované soustavy správního soudnictví. Na druhou stranu jim zákon výslovně stanovil, že jim nepřísluší jednat o věcech politických. Tato skutečnost měla neblahé dopady při jednání zastupitelstev, jelikož stačilo, aby předsedající župan označil projednávanou otázku za politickou a dále nesměla být projednávaná.

Členové zastupitelstva se však mohli odvolat ministerstvu vnitra, jež bylo zřizovatelem župana i župního zastupitelstva. Zastupitelstvo volilo ze svých řad osmičlenný výbor, jemuž předsedal župan. Tento orgán připravoval jednání

³⁹ MALÝ, K. a kolektiv. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Linde Praha a. s. : Právnícké a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořikové a Jana Tuháčka, 1997. 315 – 319 s.

zastupitelstva, připravoval návrh rozpočtu a dohlížel na plnění rozhodnutí zastupitelstva, župních komisí a dohlížel na okresy a obce v otázkách plnění nařízení.⁴⁰

Župní zákon upravoval možnost vytvoření tří župních svazů. Župy se mohli pro řešení některých důležitých hospodářských nebo správních úkolů sloučit do tří župních svazů za souhlasu ministra vnitra. V takto vytvořeném župním svazu měli působit orgány jako župní zemský zbor, zemský svazový výbor a zemský svazový dozorcí výbor.

Župy se dělily na menší správní celky což byly okresy, v jejichž čele stály okresní úřady, jakožto města na Slovensku to byla města s municipální správou. Téměř ve všech zastupitelstvech v celé zemi převažovali volení zastupitelé z majetnějších vrstev, jen nepatrná hrstka zastupitelů pocházela z dělnické vrstvy. Župní zákon byl v českých zemích stále odsouván pro zavedení do praxe, byly kritizovány omezení pravomocí samosprávy a posílení úřednictva.⁴¹

⁴⁰ JANDÁK, J. *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*. Praha : SPN, 1989. 353 -355 s.

⁴¹ HLEDÍKOVÁ, Z., JANDÁK, J. *Dějiny správy v českých zemích : od počátku státu po současnost*. Praha : Lidové noviny, 2005. 351s.

10. Problematika převzetí dosavadního právního řádu

První zákonnou normou, která přebrala celý právní řád a správní systém nově vytvořené Československé republiky byl již zmiňovaný recepční zákon. V souvislosti s pokusem o odtržení německy mluvícího pohraničí od novodobého Československa, jak již bylo rozebráno v jiné kapitole, byla vytvořena, jako produkt celého revolučního období definitivní ústava Československé republiky, která vešla v platnost spolu s župním zákonem 19. února 1920.

Určitých změn zaznamenal i volební řád do Národního shromáždění, který zaváděl spravedlivější systém poměrného zastoupení na rozdíl od stávajícího většinového systému uplatňovaného při volbách do říšské rady a zemských sněmů. V rámci snižování třídních rozporů byla vláda donucena radikálním způsobem změnit základy již stávající sociální reformy a vytvořit tak zcela nové sociální zákonodárství, jež je pro toto období charakteristické.⁴²

Již v prosinci roku 1918 byl zaveden systém státních dávek v nezaměstnanosti, což byl systém výhodný zejména pro dělnictvo, kterému přinášel na tehdejší dobu poměrně vysoké podpory. O přidělení podpory v nezaměstnanosti rozhodovali okresní demobilizační výbory. Tento systém nahradil již v roce 1921 zákon o státním příspěvku k podporám v nezaměstnanosti, jehož platnost začala rokem 1924. Hned po vytvoření nového státu se objevují tendence o sjednocení práva a veřejné správy v podobě unifikačních zákonů, jelikož byla situace odlišná v českých zemích, na Slovensku a v Podkarpatské Rusi.

Snahy o sjednocení právního a správního řádu vzhledem k složité situaci a nechuti vlády cokoli měnit v zatím funkčním a zaběhlém systému postupovaly velice pomalu. Největšího rozmachu v otázkách unifikačních smluv přinesl konec dvacátých a začátek třicátých let v podobě zákonů o sjednocení soudnictví, sjednocení finanční správy a zavedení přímých daní. Velkou vlnu kritiky zaznamenávala vláda z řad

⁴² VOJÁČEK, L., SCHELLE, K. *Repetitorium českých právních dějin do roku 1945*. Ostrava : Key Publishing, 2008. 186 s.

veřejnosti v otázce celkového zjednodušení a rozsáhlou reformu státní správy a s tím i zredukování celkových nákladů.⁴³

Veřejnost často poukazovala na fakt, že první republika měla 16 ministerstev, zatímco jiné mocnosti s větším počtem obyvatel měly méně centrálních úřadů. Současně se poukazovalo na nedostatečnost parlamentní a soudní kontroly veřejné správy. Co se týče vzniku a následného vývoje ústavních orgánů v Československé republice, byl to právě Národní výbor, který byl základním kamenem a zároveň měl hájit politické zájmy českého národa, jež byl vytvořen 18. listopadu 1916. Národní výbor záhy prochází reorganizací, jelikož upadl do pasivity.

Na popud zástupců agrární strany a zvýšení sympatie autority u veřejnosti Národní výbor propaguje zřízení obecních a okresních hospodářských rad, které měly podléhat Zemské hospodářské radě v Praze a tak zlepšit zásobovací situaci, což měl být první krok při přebírání hospodářské základny. Současně bylo rozhodnuto o trojnásobném rozšíření členů na již připravovaný zákonodárný orgán. Po převzetí Válečného obilního ústavu převzal Národní výbor veškerou státní správu. Plnit tedy funkci parlamentu i vlády.⁴⁴

Funkci vlády vykonávalo předsednictvo Národního výboru, které bylo výkonným orgánem. Plénum pak plnilo funkci zákonodárního zboru. Národní výbor si vytvořil odborné komise, které později spolu s kanceláří Národního výboru tvořily základní kamen pro vznik československých ústředních úřadů. Národní výbor zákonem č. 2/1918 Sb. z 2. listopadu zřídil dvanáct nejvyšších správních úřadů, které se později přejmenovala na ministerstva. V následné době se zřizovala další ministerstva a jejich počet se ustálil na čísle sedmnáct. V každém ministerstvu existovalo prezidium, které připravovalo návrhy zákonů, vládních nařízení a mělo na starosti styk s ostatními zákonodárnými sbory.

Národní výbor plnil svou zákonodárnou a výkonnou funkci až do poslední chvíle, kdy den před svým rozpuštěním vydal výše zmiňovanou prozatímní ústavu pod

⁴³ JANDÁK, J. *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*. Praha : SPN, 1989. 306 – 309 s.

⁴⁴ HLEDÍKOVÁ, Z., JANDÁK, J. *Dějiny správy v českých zemích : od počátku státu po současnost*. Praha : Lidové noviny, 2005. 337 s.

č. 37 Sb. ze dne 13. listopadu 1918. Národní výbor byl tak dne 14. listopadu 1918 nahrazen Revolučním národním shromážděním, které později zvolilo první vládu Československé republiky v čele s Karlem Kramářem. Na základě ústavy převzal zákonodárnou moc parlament, který vznikl rozšířením Národního výboru a čítal 256 členů. Revoluční národní shromáždění pro svou obrovskou zákonodárnou, výkonnou a vládní moc bylo často kritizováno i pro skutečnost, že její členové nabyli do funkce dosazení a zvolení řádnými volbami.

Značně byla kritizována i slabá moc prezidenta, který neměl žádnou výkonnou moc a ani nesměl promlouvat s Revolučním národním shromážděním. Proto pod č. 271/1919 Sb. dochází k novelizaci prozatímní ústavy ve prospěch prezidenta a vlády. Prezident měl nyní právo jmenovat členy vlády, svolávat její členy nebo celou vládu na porady, být přítomen při zasedání vlády a ve vztahu k Revolučnímu národnímu shromáždění měl právo poskytovat zprávu o účelných opatřeních vzhledem k chodu republiky. Bylo také ustanoveno, že vláda odstoupí pokud se dostane do většinového rozporu s poslaneckou sněmovnou. Na základě těchto skutečností přestaly 14. listopadu 1918 existovat zemské sněmy jako zákonodárné orgány.⁴⁵

Nejdůležitějším úkolem tehdejší vlády a Revolučního shromáždění bylo vytvoření definitivní ústavy. Byl vyvíjen obrovský tlak na rychlé vytvoření, neboť se česká reprezentace domnívala, že zástupci národnostních menšin zejména němečtí a maďarští poslanci by mohli tvorbu ústavy brzdit. Původní návrh vytvořilo ministerstvo vnitra v čele s ministrem Antonínem Švehlou. Ústavní listina byla schválena Revolučním národním shromážděním 29. února 1920. Zákonodárnou moc tak definitivně nová ústava stanovila Národnímu shromáždění pro celou Československou republiku, které se od Revolučního národního shromáždění skládala ze dvou komor, poslanecké sněmovny a senátu jejichž členové byli řádně voleni.

Významnější postavení ze dvou komor Národního shromáždění měla poslanecká sněmovna, jelikož mohla vládě vyslovit nedůvěru a tak ji donutit k demisi. Rovněž při

⁴⁵ MALÝ, K. a kolektiv. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Linde Praha a. s. : Právnícké a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořikové a Jana Tuháčka, 1997. 312-314 s.

schvalování politicky významných návrhů zákonů měla poslanecká sněmovna přednost, i když zákon musely schválit obě komory. Další zásadní změnou vůči monarchii bylo právo prezidenta vrátit zákon s připomínkami. Nesměl tedy vrátit zákon Národnímu shromáždění bez udání důvodu, jak tomu bylo v případě císaře. Zákon zřizoval stálý výbor, který byl tvořen z šestnácti poslanců a osmi senátorů. Výbor byl vytvořen, aby nahrazoval zákonodárny sbor v době, kdy byla některá z komor rozpuštěna nebo uplynulo její volební období.⁴⁶

Dalšími zřízenými výbory byl výbor iniciativní a rozpočtový. Každý návrh vzešlý od členů sněmoven musel nejprve projít iniciativním výborem, který se vyjádřil k legislativní stránce návrhu a následně rozpočtový výbor se vyslovil k finanční náročnosti. Na kontrolu Národního shromáždění a jeho zákonodárné činnosti byl zřízen Ústavní soud. Pro soudní kontrolu veřejné správy byl řízen zákonem č. 3/1918 Sb. Nejvyšší správní soud, který vycházel s bývalého rakouského Správního soudního dvora a zákonu o právním soudním dvoře z roku 1875.

Dalším důležitým zákonem, který vešel v platnost, byl zákon č. 122/1920 Sb., kterým se stanovily zásady jazykového práva. Tento zákon jednoznačně určil na celém území za státní a oficiální jazyk československý. Velkým nedostatkem ústavní listiny, což bylo často kritizováno, byl fakt, že ústava obsahuje jen málo předpisů hospodářského rázu a nezaručuje právo na práci, i když jeden z prvních zákonů Československé republiky byl o zavedení všeobecné pracovní povinnosti a tedy i všeobecného práva na práci.⁴⁷

⁴⁶ HLEDÍKOVÁ, Z., JANDÁK, J. *Dějiny správy v českých zemích : od počátku státu po současnost*. Praha : Lidové noviny, 2005. 338 – 340 s.

⁴⁷ KADLECOVÁ, M. *Československé dějiny státu a práva (1918-1945)*. Brno : Masarykova Univerzita, 1991

11. Problematika konečného stanovení státních hranic

Po vzniku československého státu nebyl jednoznačně vymezen rozsah území a tedy ani státní hranice. Se vznikem nových států ve střední Evropě byl propagován pospulát sebeurčení národů, který akceptovaly vítězné mocnosti, avšak jako konkrétní kritérium pro určení hraniční čáry selhával pro komplikované národnostní poměry. Jednoznačně se nedal použít ani historický princip, který by určoval nárok na určité území z minulosti.

Československo tak argumentovalo tím, že jeho území bylo součástí českého království, což mělo obdobnou odezvu jako u okolních států. Československé orgány se musely po vzniku republiky zabývat skutečností, snahou o odtržení německých pohraničních oblastí. V posledních dnech existence Rakousko-Uherska se snažili německy mluvící poslanci vídeňského parlamentu sjednotit rakouské Němce, za podpory vídeňské vlády, do jednoho státního celku.⁴⁸

Dne 30. října 1918 bylo ve vídeňském parlamentu oznámeno vyhlášení dvou samostatných německých provincií Deutschböhmen (Německé Čechy) a Sudetenland (Sudetsko). Deutschböhmen se rozkládaly v severních Čechách, Sudetenland na území severní Moravy a Slezska, částečně potom zasahoval i do území východních Čech.⁴⁹ Krátce poté byly vyhlášeny další dva celky Böhmerwaldgau (Šumavská župa) a Deutsch Südmähren (Německá jižní Morava). Tyto druhé dva celky nevytvářely samostatné provincie, ale měly být přímo připojené k Hornímu a Dolnímu Rakousku.⁵⁰ V těchto nově zřízených provinciích se sestavili místní sněmy a vlády, které se prohlašovaly za součást Rakouska a měly též zástupce v jeho parlamentě. Německá strana razantně odmítla požadavky Představitelů Národního výboru o uznání provincií

⁴⁸ PEROUTKA, F. *Budování státu I. 1918-1919*. Praha : Lidové noviny, 1991. 229 – 232 s.

⁴⁹ Viz zápis z 2. zasedání Provizorního národního shromáždění Německého Rakouska, dostupný např. v <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=spe&datum=0001&page=167&size=45>

⁵⁰ Viz. zákon vydaný Provizorním národním shromážděním Německého Rakouska dne 22. 11. 1918 o rozsahu, hranicích a vztazích státního území Německého Rakouska, text zákona dostupný např. v <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=sgb&datum=1918&size=45&page=73>

za součást československého státu a tak v prosinci 1918 obsadilo území těchto provincií československé vojsko a proněmečtí úředníci museli složit slib věrnosti pražské vládě.

Historická česko-německá a česko-rakouská hranice byla především z rakouské strany zpochybňována, ale přesto se stala mj. i díky podpoře Francie základem pro vytvoření státní hranice Československa. V této souvislosti je velmi zajímavá skutečnost, že ze strany rakouských politiků bylo území výše uvedených německých celků považováno za součást státu Německé Rakousko a to až do doby ratifikace mírové smlouvy s Československem. ¹O necelý rok později se vyhrotil spor mezi vládou Československa a Polska o území bývalého těšínského území. Území, jež patřilo ke státu České koruny od roku 1327 mělo spíše polský etnický charakter, proto se oba státy snažily ovládnout toto území vojensky. Spor byl vyřešen až diplomatickým zásahem dohodových velmocí.

O uspořádání států v poválečné Evropě se vedla konference roku 1919 v Paříži, kdy z dvaceti sedmi zastoupenými státy měly rozhodující slovo vítězné mocnosti USA, Velké Británie, Francie, Itálie, Japonsko. Konference měla za výsledek podepsání spousty smluv s poraženými státy a v neposlední řadě mocenské a poválečné uspořádání Evropy, tzv. versailleský systém, jež měl být zárukou udržení míru v Evropě, který se rozpadl až na nátlak fašistického Německa.

Československá delegace v čele s předsedou vlády Karem Kramářem jejímž mluvčím byl ministr zahraničních věcí Edvard Beneš předložila dalekosáhlé územní požadavky. Žádala celé historické území Čech, Moravy, Slezska s celým Těšínskem, Slovensko s hranicí posunutou dále na jich oprati dnešku a s podporou velmocí o připojení Podkarpatské Rusi. Dále navrhovali připojení Vitorazska a Valticka na hranici s Rakouskem, dále Kladsko, Hlučínsko a Hlubčicko na hranici s Německem.⁵¹

Dalším požadavkem bylo vytvoření pětikilometrového koridoru, který by spojoval republiku se srbsko-chorvatským státem. Požadavky s nimiž vystoupily delegáti československého státu se opíraly o historické, právní, národnostní a strategické argumenty. Územní požadavky českých delegátů byly veliké a podařilo se

⁵¹ MALÝ, K a kolektiv. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Linde Praha a. s. : Právnícké a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořikové a Jana Tuháčka, 1997. 277 – 278 s.

zrealizovat jen jejich část. Hranice poražených států a jejich sousedů byly jednoznačně popsány ve druhé části jednotlivých mírových smluv podepsaných v Paříži. Versailleská smlouva z roku 1919 řešila československo-německou hranici, hranice s Rakouskem byla řešena ve smlouvě Saint-germainské z roku 1919, hranice s Maďarskem řešila Trianonská smlouva z roku 1920.

Pojetí průběhu státní hranice byl v mírových smlouvách řešen pouze povrchně. Podrobně je přímo v terénu vytýčily a popsaly rozhraničovací komise, které byly složeny ze zástupců velmocí a obou sousedních států. Pozdější drobné změny v průběhu státní hranice, které si dohodly sousední státy přímo mezi sebou, byly pak definitivně zaneseny do Ústavy Československa, jež to požadovala. Velkým problémem bylo začlenění Podkarpatské Rusi do Československého státu, což bylo zpečetěno malou smlouvou St.Germainské uzavřené roku 1919, kdy se rusínští politici přihlásili k Československé republice.⁵²

Tehdejší vnitřní nestabilita si již v červnu roku 1919 vyžádala, aby ministr s plnou mocí pro správu Slovenska Dr. Vavro Šrobár předal Podkarpatskou Rus armádě. Došlo tedy k vyhlášení vojenské diktatury, jež trvala do roku 1922. V srpnu 1919 začala na Podkarpatské Rusi působit civilní správa pod ochranou armády, v jejímž čele stál generál Hennocque. Po dohodě s československou vládou vyhlásil generál „Generální statut“ pro správu území Podkarpatské Rusi. Poté následovalo vytvoření pětičlenného direktoria ze zástupců místních obyvatel, jehož předsedou se stal H. O. Žatkovič, později jmenovaný T. G. Masarykem guvernérem Podkarpatské Rusi roku 1920.

Vládní nařízení z roku 1920 nahrazovalo Generální statut pro správu Podkarpatské Rusi. V čele měl stát guvernéř jmenovaný prezidentem, který měl zastupovat Podkarpatskou Rus při jednání s vládou a řídit zasedání guverniální rady. V roce 1927 došlo k zavedení nové koncepce správy Podkarpatské Rusi, kdy zde působilo zemské zastupitelstvo v čele se zemským prezidentem místo rady a guvernéra. V roce 1937 dochází k dalším změnám ohledně správy a zejména kompetencím

⁵² VOJÁČEK, L., SCHELLE, K. *Repetitorium českých právních dějin do roku 1945*. Ostrava : Key Publishing, 2008. 167 s.

některých úřadů. Zcela zásadní je zde tlak a hlasy volající po samosprávě a dokonce autonomii, proto roku 1938 dochází k přijetí ústavního zákona o autonomii Podkarpatské Rusi. O rok později Podkarpatskou Rus okupovala maďarská vojska a po konci druhé světové války se Podkarpatská Rus formálně začlenila do celistvosti Československé republiky. Již zde už byl patrný nátlak ze strany SSSR o sjednocení Podkarpatské Rusi se sovětskou Ukrajinou, který vyvrcholil v reálné jednání o podstoupení Podkarpatské Rusi. Dne 29. června 1945 byla v Moskvě podepsána smlouva o Zakarpatské Ukrajině, která se sjednocuje ve shodě s přáním obyvatelstva a kterou po ratifikaci Prozatímního Národního shromáždění podepsal i Dr. E. Beneš prezident republiky.⁵³

⁵³ KADLECOVÁ, M. *Československé dějiny státu a práva (1918-1945)*. Brno : Masarykova Univerzita, 1991. 127 – 133 s.

12. Závěr

Bakalářskou práci jsem se rozhodl rozdělit do osmi na sebe navazujících kapitol, které se týkají důvodů a problematiky vytvoření nového samostatného státu Československé republiky a jeho právního rámce roku 1918.

V kapitole první: Časové období před vyhlášením Československé republiky rozebírám období, jež se odehrávala těsně před vypuknutím první světové války a v jejím průběhu, kdy se naše politická scéna názorově rozděluje a se svými politickými cíly vystupuje T. G. Masaryk a jeho zahraniční hnutí. Je zde zmíněna nezapomenutelnost českých legií, které přispěli svými vítězstvími na bitevním poli k osamostatnění a novému uspořádání poválečné Evropy. Pojednává o úspěchu zahraničního odboje v mezinárodních kruzích a ustanovení první vlády, prezidenta republiky a vyhlášení Československé republiky po podepsání Deklarace o samostatnosti americkým prezidentem a uznání, tak nového státu vítěznými státy Dohody.

Kapitola druhá s názvem Časové období před vyhlášením Československé republiky se dotýká situace už kolem roku 1867, kdy proběhlo Rakousko-Uherské vyrovnání, které mělo zásadní vliv na země Koruny české především po stránce politické, jelikož již zde byly patrné snahy o osamostatnění, jež vyvrcholily v Deklaraci v níž byl požadován trialismus, a které tímto rozdělením říše na Předlitavsko a Zalitavsko nebyly naplněny. Kapitola pojednává také o uspořádání zákonodárné a výkonné moci v říši spolu s postavením panovníka a právním rámcem habsburské monarchie.

Česká domácí a zahraniční politika, jako kapitola třetí, se zaměřuje na nejednotný politický názor o osamostatnění z nadvlády habsburské monarchie. Rozebírá politickou situaci, již od období Rakousko-Uherského vyrovnání, tak různé názory stávajících a nově zřízených politických stran v období předválečném.

Kapitola čtvrtá pod názvem Vznik Československé republiky se zabývá převzetím státní moci nového státu, především vytvoření nového právního rámce a legislativy v podobě Recepčního zákona. Jelikož situace okolo převzetí státní moci byla více než složitá, dochází zde k právnímu dualismu a vytvoření nové zákonodárné a výkonné moci státu v podobě Národního výboru.

Kapitola pátá: Vyhlášení Československé republiky se detailněji zabývá Recepčním zákonem, jež byl prvním právní normou, která přebírala záštitu nad převzetím státní moci nového samostatného státu. Kapitola popisuje náročnou politickou situaci na Slovensku a její souhlas pro vytvoření společného státu. Podrobněji se věnuje Prozatímní ústavě, která představovala první ústavní hodnoty nově vzniklého státu, na jejichž základech stojí náš právní rámec dodnes. Je zde rozebrána právní moc a postavení prezidenta republiky a parlamentu.

Problematika převzetí dosavadních a samosprávních orgánů, jako kapitola šestá se zaměřuje na okolnosti vzniku zákona č. 2/1918 Sb. o zřízení nejvyšších správních úřadů, který byl vydán pro zmírnění napjaté situace okolo přebírání státní moci a zákon č. 3/1918 Sb. o nejvyšším správním soudě. Je zde rozebrána situace přebírání státní moci u menších orgánů státní správy a samosprávních celků, označovaných jako obce a kraje (župy).

Problematika převzetí dosavadního právního řádu, jako další kapitola bakalářské práce se zabývá, jak už zmiňovaným recepčním zákonem, tak reformními zákony v sociální politice státu. Je zde rozebrána skutečnost a snaha o celkovou reformu státní správy s její nedostatečnou parlamentní a soudní kontrolou. Popisují zde funkci a pravomoci Národního výboru až do jeho ukončení a zřízení první vlády nového samostatného státu. Kapitola se zabývá funkcí, pravomocemi parlamentu a vytvořením definitivní ústavy roku 1920.

Poslední kapitolou je Problematika konečného stanovení státních hranic, kde popisují složitou situaci, která nastala v důsledku ukončení první světové války a rozpadu Rakouska-Uherska, kdy nastala otázka utvoření státních hranic nově vzniklých států za souhlasu vítězných států Dohody. Celá situace byla vyřešena v průběhu dalších let po válce v podobě mírových smluv podepsaných v Paříži.

Bakalářskou prací se v žádném případě nesnažím hodnotit práci a rozhodování našich předních představitelů a zákonodárců, ale snažím se přiblížit a zmapovat nelehkou situaci, před kterou stáli naši čelní politici této doby. Jejich nekonečnou práci, která vyvrcholila ve vytvoření nového samostatného státu. Úkolu, který měli před sebou se podle mého názoru zhostili více než dobře, jelikož prakticky přes noc museli a dovedli vytvořit nový fungující stát na pevných legislativních základech, vytržený z nadvlády habsburské anarchie s nejednotným politickým názorem.

Požítá literatura:

- [1] JANÁK, Jan. *Dějiny správy v českých zemích v letech 1848-1918 se soupisy pramenů a literatury*. 1. vyd. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, n.p., 1989. 1 sv.
- [2] JANÁK, Jan. *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*. 1. vyd. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1989. 519 s. ISBN 80-04-21189-5.
- [3] PEROUTKA, Ferdinand. *Budování státu. I., 1918-1919*. Vyd. 3. [S.l.] : Lidové noviny, 1991. 442 s. ISBN 80-7106-040-2.
- [4] SCHELLE, Karel. *Československé dějiny státu a práva v dokumentech. I. díl, Období boje za státní samostatnost (1914-1918)*. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 1993. 1 sv. ISBN 80-210-0594-7.
- [5] SCHELLE, Karel. *Československé dějiny státu a práva v dokumentech. II. díl, Ústavní systém (1918-1938)*. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 1993. 1 sv. ISBN 80-210-0679-X.
- [6] SCHELLE, Karel. *Československé dějiny státu a práva v dokumentech. III. díl, Státní správa (1918-1938)*. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 1993. 1 sv. ISBN 80-210-0682-X.
- [7] SCHELLE, Karel. *Československé dějiny státu a práva v dokumentech. IV. díl, Organizace soudnictví, zahraniční politika, právní úprava ekonomiky*. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 1993. 1 sv. ISBN 80-210-0730-3.
- [8] KADLECOVÁ, Marta. *Československé dějiny státu a práva (1918-1945)*. 1. vyd. Brno : Doplněk : Masarykova univerzita, 1991. 133 s. ISBN 80-210-0346-4 (Masaryko
- [9] MATES, Pavel. *Československé dějiny státu a práva (1918-1960)*. 1. vyd. Brno : Rektorát UJEP, 1988. 1 sv.
- [10] VOJÁČEK, Ladislav - SCHELLE, Karel. *Repetitorium českých právních dějin do roku 1945*. Vyd. 1. Ostrava : Key Publishing, 2008. 218 s. Právo. ISBN 978-80-87071-69-4 (váz.).
- [11] MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha : Linde, 1997. 572 s. ISBN 80-7201-045-X.
- [12] BÍLÝ, Jiří Libor. *Právní dějiny na území ČR : vysokoškolská učebnice*. Praha : Linde, 2003. 474 s. Vysokoškolské právní učebnice. ISBN 80-7201-429-3.

- [13] KLIMEK, Antonín. *Říjen 1918: vznik Československa*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 1998. 279 s. ISBN 80-7185-175-2.
- [14] URBAN, Otto. *Česká společnost 1848-1918*. Vyd. 1. Praha : Svoboda, 1982. 690 s., 64 s. obr. příl. Členská knihnice.
- [15] HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Dějiny správy v českých zemích : od počátků státu po současnost*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2005. 568 s. ISBN 80-7106-709-1.
- [16] SCHELLE, Karel, ed. a VOJÁČEK, Ladislav, ed. *Rakousko-uherské vyrovnání 1867 a jeho státoprávní důsledky v českých zemích a na Slovensku: sborník příspěvků ke 140. výročí rakousko-uherského vyrovnání*. Vyd. 1. Ostrava: Key Publishing, 2007. 162 s. Právo. ISBN 978-80-87071-48-9.
- [17] PEROUTKA, Ferdinand. *Budování státu : československá politika v letech převratných. I., rok 1918*. V Praze : Fr. Borový, 1933. 528 s.
- [18] FIEDLER, F. *Dualismus rakousko-rakouský z roku 1867*. Praha : Nákladem Jana Leichterera, 1997, s. 267.
- [19] VAVŘÍNEK, František. *Základy práva ústavního*. 7. vyd. Praha: Všehrd, 1933. 267, [3] s. Publikace Všehrdu; čís. 70.
- [20] MATES, Pavel. *Kapitoly z historie české veřejné správy v letech 1848-1989*. Vyd. 1. V Praze : Vysoká škola ekonomická, 1996. 66 s. ISBN 80-7079-846-7.
- [21] MATOUŠEK, Stanislav. *Vznik a vývoj společného státu Čechů a Slováků*. Vyd. 1. Praha : Academia, 1980. 505 s.
- [22] JANDA, Stanislav. *Československá vlastivěda*. Díl IV., Dějiny. Doplněk I. / Pod protektorátem Masarykovy Akademie práce [za vrchní redakce Václava Dědiny, za odborné redakce Václava Novotného]. . Praha : Sfinx, 1933 s.639-904 Sg. B 1.391/4dopl.1
-